

KPNV

Koncepce práce s návštěvnickou veřejností (Interpretační plán)

CHKO Broumovsko

1 – Analytická část

Zadavatel: AOPK ČR

číslo smlouvy 12664/SOVV/17

Zpracovatel: Ing. Ladislav Ptáček, Jana Urbančíková

Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR, z.s.

www.dobrainterpretace.cz

2018 – 2019

Obsah

O dokumentu	3
Seznam použitých zkratk	4
KPNV a interpretační plánování	5
Forma dokumentu, zkušenosti z českého prostředí.....	5
Příprava KPNV pro CHKO Broumovsko.....	5
KPNV (interpretační plán) CHKO Broumovsko – Analytická část	7
Základní informace o interpretovaném území	8
Stručná charakteristika území	8
Chráněná krajinná oblast Broumovsko – základní informace, předměty ochrany	9
Zdroje interpretace.....	10
Historický vývoj území.....	14
Zájmy a zájmové skupiny v území	15
Stávající péče o území	19
Analýza návštěvnosti	22
Vývoj návštěvnosti.....	22
Charakteristika návštěvníků	26
Průzkum současné situace	35
Přehled návštěvnické infrastruktury	35
Lokalizace a rozsah služeb	39
Chybějící služby v území	40
Vnější obraz území.....	41
Témata.....	41
Očekávání	41
Informační kanály	41
Přehled stávající interpretace.....	43
Naučné stezky v majetku AOPK ČR.....	43
Naučné stezky jiných zřizovatelů tematicky související s CHKO a ochranou přírody	44
Panely	54
Expozice	57
Prohlídky s průvodcem	64

O dokumentu

Zadavatel dokumentu:

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, organizační složka státu (dále AOPK ČR)

Kaplanova 1931/1, 148 00 Praha 11 – Chodov

na Broumovsku zastoupena: AOPK ČR, regionální pracoviště Východní Čechy, odd. Správa CHKO

Broumovsko (dále v textu RP VČ-SCHKO Broumovsko, případně Správa CHKO Broumovsko)

Koncepce práce s návštěvnickou veřejností (dále KPNV) v CHKO Broumovsko vzešla z potřeby vytvořit koncepční dokument, který by stanovil základní zásady prezentace území a celkově naznačit směr, kterým by se práce s návštěvnickou veřejností v CHKO Broumovsko měla ubírat, aby byly podpořeny cíle ochrany přírody a krajiny a pozitivní přístup veřejnosti k péči o přírodní a kulturně-historické dědictví ve zdejším území. **KPNV je rozdělena do 3 částí:**

Část 1: Analytická

Část 2: Plánovací (zahrnuje Limity využití území)

Část 3: Aplikační

a je doplněna o **Přílohy:**

mapu limitů, vzor dotazníku k průzkumu návštěvníků, pravidla dobré interpretace

Na základě analýzy území (Analytická část), **KPNV** (Plánovací a Aplikační část) **navrhuje, s jakými klíčovými sděleními o území CHKO pracovat, na jaké cílové skupiny návštěvníků se zaměřit, jaké formy interpretace a návštěvnické infrastruktury využít a s jakými zdroji přírodního a kulturně-historického dědictví pracovat**, aby místní zdroje zůstaly v co největší míře zachovány a mohla být i nadále zajištěna jejich ochrana a péče.

Dokument **stanovuje tzv. limity využití území**, které je potřeba brát v úvahu při práci s návštěvnickou veřejností a při navrhování aktivit a produktů cestovního ruchu. **Cílem je jasně a srozumitelně komunikovat limity využití potenciálu území CHKO Broumovsko v cestovním ruchu** těm, kdo celkový obraz území a produkty cestovního ruchu vytvářejí. **Umožňuje to předcházet případným střetům u posuzování záměrů**, které nejsou z hlediska ochrany přírody a krajiny vhodné **a ukazuje, kde a na jaké formy rozvoje cestovního ruchu se v CHKO Broumovsko zaměřit, aniž by utrpěly hodnoty, které návštěvníky do území přitahují a které má CHKO dle svého společenského zadání chránit.**

Pro přípravu dokumentu byly zcela zásadní konzultace s pracovníky AOPK ČR, RP Východní Čechy, oddělení Správa CHKO Broumovsko. Velmi důležitou součástí však byly také konzultace s pracovníky Agentury pro rozvoj Broumovska, Destinační společnosti pro rozvoj Broumovska, Vzdělávacího a kulturního centra Klášter Broumov a členy pracovní skupiny pro přípravu jiného interpretačního dokumentu a vzdělávacích programů v letech 2017 a 2018 (viz dále Příprava KPNV). Dále rozhovory s pracovníky TIC i dalšími odborníky i laiky, kteří se aktivně podílejí na práci s návštěvnickou veřejností a jsou zapojeni do různých aspektů organizace a rozvoje cestovního ruchu na Broumovsku nebo v území pracují, hospodaří, bydlí, případně do území přijeli jako návštěvníci.

Děkujeme tímto všem, kdo jste k přípravě tohoto dokumentu postupně přispěli svými názory a zkušenostmi, velmi si Vaší pomoci vážíme.

zpracovatelé

Seznam použitých zkratek

AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
APRB	Agentura pro rozvoj Broumovska
A-T skály	Adršpašsko-teplické skály (někde použito pro úsporu místa)
ČEMBA	Česká Mountainbiková Asociace
ČGS	Česká geologická služba
ČHS	Český horolezecký svaz
DM	destinační management
DP	Dům přírody (případně přímo Dům přírody Broumovska)
DSO	dobrovolný svazek obcí
EVL	evropsky významná lokalita
EVVO	environmentální výchova, vzdělávání a osvěta
FB	Facebook
Geopark	Geopark Broumovsko (od r. 2017 Národní geopark Broumovsko)
CHKO	chráněná krajinná oblast (případně přímo CHKO Broumovsko)
CHOPAV	chráněná oblast přirozené akumulace vod
Infobod	zkrácené označení pro expozici <i>Krajina, pískovec a člověk</i> v broumovském klášteře
IP	interpretační plán
IS	Informační středisko CHKO Broumovsko – Teplice nad Metují
JAK	jednotný architektonický koncept
KČT	Klub českých turistů
KHK	Královéhradecký kraj
KPV	Koncepce práce s veřejností v CHKO a Geoparku Broumovsko (APRB 2017)
KPNV	koncepce práce s návštěvnickou veřejností (případně KPNV v CHKO Broumovsko, tj. tento dokument, AOPK ČR 2018/2019)
LČR	Lesy České republiky, s. p.
MZCHÚ	maloplošné zvláště chráněné území
MŽP	ministerstvo životního prostředí
NPÚ	národní památkový ústav
NPP/PP	národní přírodní památka /přírodní památka
NPR/PR	národní přírodní rezervace /přírodní rezervace
NS	naučná stezka
OP	ochrana přírody a krajiny
OP ŽP	Operační program Životní prostředí
PP	Plán péče o CHKO Broumovsko
RP VČ	Regionální pracoviště Východní Čechy (celá zkratka AOPK ČR, RP VČ)
SDMB	Společnost pro destinační management Broumovska
SCHKO	Správa chráněné krajinné oblasti (celá zkratka AOPK ČR, RP VČ – SCHKO Broumovsko)
SFŽP	Státní fond životního prostředí
TIC	turistické informační centrum
VKC	Klášter Broumov – Vzdělávací a kulturní centrum

KPNV a interpretační plánování

Forma dokumentu, zkušenosti z českého prostředí

KPNV pro CHKO Broumovsko vznikala formou interpretačního plánování, v souladu s platnou metodikou AOPK ČR pro tvorbu KPNV (Metodické listy 34.1).

Jelikož interpretační plánování zatím není v prostředí České republiky běžné a tento dokument je určen i uživatelům mimo AOPK ČR, **na základě několikaletých zkušeností ze specifických podmínek českého prostředí jsme zcela záměrně přistoupili k formě dokumentu, která se liší od běžných plánovacích dokumentů** (např. Plánu péče o CHKO) a přímo v textu spojuje vysvětlení některých základních konceptů a postupů, metodické poznámky, s obsahem.

Interpretačně plánovací dokumenty se často čtou a používají po jednotlivých částech – týká se to především Plánovací části. **Naše zkušenost však ukazuje, že pokud nejsou jednotlivé části KPNV vnímány v kontextu jejího celku, reálně hrozí, že dílčí návrhy** (např. cílových skupin či sdělení v Plánovací části, opatření pro konkrétní části infrastruktury v Aplikační části) **budou považovány víceméně za náhodný výběr, který je libovolně možné podle aktuální potřeby měnit. Jednotlivé části pak budou vytrhovány z kontextu – což samozřejmě popírá samotný smysl přípravy KPNV.** Pokud se výchozí situace postupem času změní a je potřeba tomu interpretaci přizpůsobit (např. dojde-li ke změně typu návštěvníků, a tím i žádoucích cílových skupin interpretace), je nutné postupovat systémově a aktualizovat dokument jako celek, se všemi vazbami, které tato změna přináší.

Pokud s KPNV bude pracovat někdo, kdo je v interpretaci zbláhý, opakování metodických poznámek a kontextu mu bude připadat zbytečné. V prostředí ČR s interpretačními plány však často pracují lidé bez větších zkušeností v oblasti interpretačního plánování (například běžní pracovníci konkrétní Správy CHKO, či zainteresovaní poskytovatelé služeb cestovního ruchu, kteří musejí řešit práci s veřejností a hledají pro konkrétní aktivity obecný rámec či inspiraci, starostové obcí, kteří plánují interpretaci a potřebují ji někomu zadat apod.).

Mnozí z uživatelů interpretačních plánů mohou také později chtít plány pro své území sami vytvářet. Znalost a pochopení souvislostí interpretačního plánování jim v tom může hodně pomoci.

Příprava KPNV pro CHKO Broumovsko

V době vzniku této KPNV v roce 2018 již v území existovaly 2 interpretačně plánovací dokumenty:

1) Interpretační plán DP Broumovska (2016) – vznikl z iniciativy AOPK ČR jako jeden z prvních interpretačních plánů v ČR, jejím úkolem bylo navrhnout obsah pro zamýšlené návštěvnické středisko CHKO Broumovska, tzv. Dům přírody Broumovska (zatím nerealizován, plánován v Dolním Adršpachu)

2) Koncepce práce s veřejností (KPV) v CHKO a Geoparku Broumovsko (2017) – vznikla z iniciativy APRB, motivací byla podpora rozvoje aktivit Národního geoparku Broumovsko a potřeba lépe zacílit připravované interpretační služby a části návštěvnické infrastruktury, a to jak v rámci dlouhodobé práce se širokou místní a návštěvnickou veřejností, tak specifické nabídky vzdělávacích programů pro školy. To, že název výsledného dokumentu (KPV) je velmi podobný názvu KPNV, bylo dáno pravidly dotačního titulu SFŽP, z něž byla příprava v té době financována.

Jako zpracovatelé obou zmiňovaných plánovacích dokumentů jsme mohli své zkušenosti z jejich přípravy a veškeré konzultace s odborníky, pracovníky destinačního managementu, provozovateli

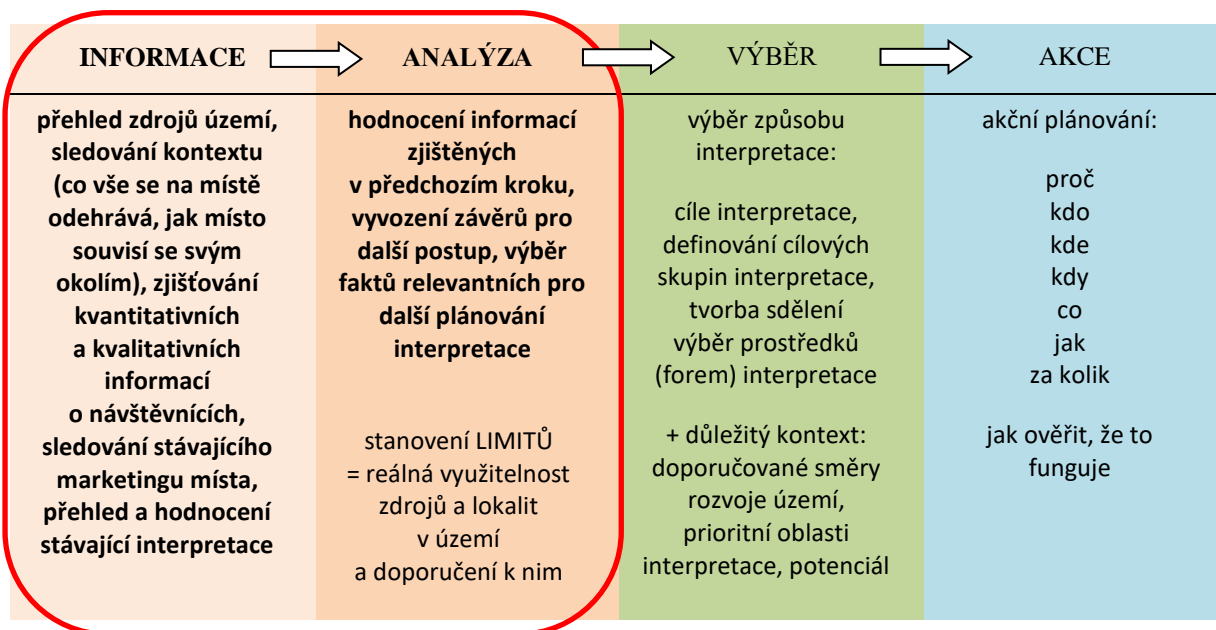
služeb cestovního ruchu a turistických cílů, realizátory vzdělávacích a osvětových aktivit **plně zúročit při přípravě KPNV. Dbali jsme přitom na to, aby především KPV a KPNV byly kompatibilní a navzájem se doplňovaly.**

Využili jsme také další stávající strategické a koncepční dokumenty, mezi nimi Koncepti environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v Královéhradeckém kraji, Integrovanou strategii rozvoje území MAS Broumovsko+, Strategii rozvoje geoturistiky v CHKO Broumovsko a Plán péče o CHKO Broumovsko 2013-2020.

Součástí našeho zadání bylo **zaměřit se především na Plánovací a Aplikační část** a pro analýzu stavu využít v co největší míře podkladů shromážděných při přípravě předchozích 2 výše zmiňovaných interpretačně plánovacích dokumentů. **Podklady pro Analytickou část bylo nicméně potřeba aktualizovat a doplnit (především o průzkumy návštěvníků, hodnocení stavu návštěvnické a interpretační infrastruktury apod.).**

KPNV (interpretační plán) CHKO Broumovsko – Analytická část

Analytická část jako fáze v celém procesu interpretačního plánování:

ANALYTICKÁ

PLÁNOVACÍ

APLIKAČNÍ

Cílem Analytické části je získání základního přehledu o potenciálu území, včetně důležitých omezení – limitujících faktorů. Jde o vstupní informace pro navazující části dokumentu. Z tohoto přehledu je pak možné vycházet v Plánovací a v Aplikační části KPNV při navrhování klíčových sdělení, stanovení prioritních cílových skupin a prostředků interpretace, kterými by bylo vhodné tato sdělení návštěvníkům předat, směrů rozvoje i konkrétních opatření.

Základní informace o interpretovaném území

Stručná charakteristika území

Chráněná krajinná oblast Broumovsko se nachází na severovýchodě Čech v Královéhradeckém kraji. Broumovsko je chráněnou krajinnou oblastí od roku 1991 a **je známo především díky rozsáhlým pískovcovým skalním městům a krajíně s množstvím barokních památek**. Tvarem se jedná o kompaktní území zhruba vyplňující tzv. Broumovský výběžek. Rozlohou 410 km² se řadí mezi naše velkoplošná zvláště chráněná území střední velikosti. Je součástí většího geologického celku, jehož jedna třetina zasahuje do České republiky a dvě třetiny leží na území sousedního Polska. **Větší část území CHKO je součástí Národního geoparku Broumovsko. Polická pánev je zároveň chráněnou oblastí přirozené akumulace vod.**

Regionem neprochází žádná silnice I. třídy a nevede do něj žádná elektrifikovaná železniční trať, takže je z vnitrozemí hůře dopravně dostupný. I přesto je do 2 hodin dostupný pro více než 2 miliony obyvatel Česka a Polska. Z Prahy (1,2 mil., 170 km) lze přijet autem během 2 hodin. Cesta z oblasti Hradce Králové a Pardubic (200 tis., 70 km) trvá autem 1-1:20 hod a z Wroclavi (600 tis., 120 km) 2 hodiny.

Pískovcová skalní města Adršpašsko-teplické skály a Broumovské stěny dlouhodobě patří k nejnavštěvovanějším přírodním lokalitám České republiky. Přestože přesná čísla neexistují, roční návštěvnost Adršpašských skal se na základě přiznaných počtů prodaných vstupenek na skalní okruhy odhaduje na více než 500 000 návštěvníků (data mobilních operátorů však naznačují návštěvnost dvojnásobně vyšší). Významná část návštěvníků přijíždí z Polska.

Pískovcová skalní města – nejceněnější části chráněných fenoménů Broumovska – jsou intenzivně využívána pro turismus a horolezectví. Přes horší dopravní dostupnost tohoto příhraničního regionu a komplikace s návaly návštěvníků, které v posledních letech pravidelně vyžadují uzavření hraničních přechodů s Polskem, patří skalní města v CHKO Broumovsko tradičně mezi nejnavštěvovanější přírodní zajímavosti České republiky.

V posledních letech je i v souladu s platným Plánem péče o CHKO (2013-2022) vyvíjena systematická snaha o částečný odklon návštěvníků od přetížených skalních měst a jejich směřování k jiným přírodním, a stále více také ke kulturním, hodnotám v území. Úspěšným příkladem prezentace kulturně-historických hodnot je obnova kláštera v Broumově, který se stal oblíbeným cílem návštěvníků. Potenciál přilákat návštěvníky ale prokazují i technické památky a donedávna méně navštěvované přírodní oblasti, např. Javoří hory. Zároveň se však objevují i projekty cestovního ruchu, které využívají návštěvnícky exponovaných skalních měst jako největších taháků území a přitahují k nim další pozornost (síťování skalních měst, zapojení do společných národních i mezinárodních projektů na podporu rozvoje cestovního ruchu). Je však potřeba zdůraznit, že tyto projekty bez výjimky a zcela logicky a pragmaticky reagují na vypsání dotační titulů.

Podrobnou charakteristiku území z hlediska přírodovědného a krajinářského obsahuje např. Plán péče o CHKO Broumovsko 2013-2022.

Chráněná krajinná oblast Broumovsko – základní informace, předměty ochrany

Na území CHKO Broumovsko leží 2 národní přírodní rezervace (Adršpašsko-teplické skály, Broumovské stěny), 1 národní přírodní památka (Polické stěny), 3 přírodní rezervace (Farní stráž, Křížová cesta, Ostaš) a 5 přírodních památek (Borek, Kočičí skály, Mořská transgrese, Pískovcové sloupky, Šafránová stráž). Obě NPR patří k největším maloplošným zvláště chráněným územím v ČR.

Posláním Chráněné krajinné oblasti Broumovsko je:

- a) **ochrana a postupná obnova hodnot krajiny, jejího vzhledu a jejích typických znaků** (typickými znaky se rozumí především povrchové utváření krajiny, včetně vodních ploch a toků, rostlinstvo a volně žijící živočišstvo, rozvržení a využití lesního a zemědělského půdního fondu a ve vztahu ke krajině také rozmístění a urbanistická skladba sídlišť a místní zástavba lidového rázu),
- b) **vytvoření a rozvíjení ekologicky optimálního systému všestranného využívání krajiny a jejích přírodních zdrojů v oblasti.** (Vyhláška 157/1991 Sb.)

Na základě toho Plán péče o CHKO Broumovsko 2013–2022 v části 3.1 uvádí, že **v dnešním pojetí lze předměty ochrany CHKO Broumovsko specifikovat takto:**

- **pískovcové skalní oblasti a skalní útvary,**
- **významné geomorfologické jevy a geologické lokality,**
- **přírodě blízké lesní ekosystémy, zejména ekosystémy vázané na typickou geomorfologii (reliktní bory, suťové lesy),**
- **specifická stanoviště v extrémních podmínkách skalních měst a strží,**
- **zachovalé luční ekosystémy,**
- **geomorfologie terénu a typický ráz krajiny,**
- **charakteristická struktura osídlení a typické stavby,**
- **vodní toky, vodní plochy a přirozený vodní režim v krajině,**
- **populace a stanoviště zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů,**
- **přírodní stanoviště a druhy významné pro soustavu Natura 2000.**

Od roku 2004 je důležitou součástí evropské soustavy chráněných území Natura 2000 i **Ptačí oblast Broumovsko**, která se částečně územně překrývá s CHKO Broumovsko. Předmětem ochrany jsou **populace sokola stěhovavého (*Falco peregrinus*), výra velkého (*Bubo bubo*) a jejich biotopy**. Posláním ptačí oblasti je „zachování a obnova ekosystémů významných pro tyto druhy ptáků v jejich přirozeném areálu rozšíření a zajištění podmínek pro zachování populací těchto druhů ve stavu příznivém z hlediska ochrany.“ (Nařízení vlády č. 20/2004 Sb.)

V území je dále vyhlášena **Chráněná oblast přirozené akumulace vod (CHOPAV) Polická křídová pánev** a nachází se zde **několik vesnických a městských památkových zón** (Skalka, Dolní Verněřovice, Radvanice, Broumov, Police nad Metují, Stárkov, vesnická památková rezervace Křínice) **a řada významných památkově chráněných objektů.**

Za státní hranicí v Polsku na území CHKO Broumovsko navazuje Park Narodowy Gór Stołowych a Park Krajobrazowy Sudetów Walbrzyskich.

Zdroje interpretace

Cílem není popis veškerých zdrojů interpretace na území CHKO, ale základní přehled těch nejdůležitějších, reálně využitelných pro oslovení návštěvníků a interpretaci jedinečných hodnot území.

Využití zdrojů (těch, které jsou uvedeny zde, i případných dalších) je pak vždy potřeba zvažovat v závislosti na limitech využití území (viz Plánovací část KPNV, *Limity využití území – popis ploch*).

Geologie a geomorfologie

Broumovské stěny – 14 km dlouhý, výrazný nesouměrný hřbet v krajině zvaný kuesta. Svah do Polické pánve je mírný, ale do Broumovské kotliny padá hřbet skalními stěnami a prudkým svahem. Z **Hvězdy** se nabízí jeden z nejlepších pohledů na kuestu, „letecký pohled“ na Broumovskou kotlinu a po část roku je na zoraných polích v krajině možné vidět charakteristickou, červeně zbarvenou půdu. V oblasti Božanovského Špičáku, nejvyššího vrcholu Broumovských stěn (773 m), se vyskytují skalní hříby vzniklé selektivním zvětráváním pískovcových skal (**Slavný**). Ze skalní **vyhlídky na Božanovském Špičáku** je výhled na hraniční Javoří hory, stolovou horu Bor a Hejšovinu (za hranicí v Polsku). Vzhledem k poloze velmi blízko státní hranice se stávají oblíbeným místem polských turistů. Až na hřeben se dá vyjet autem a je zde vybudováno parkoviště. Hvězda i Slavný jsou dobře dostupné autobusem. *Pro potenciální nárůst počtu návštěvníků zde není dostatečná infrastruktura.*

Polické stěny – navazují na Broumovské stěny a táhnou se směrem k Polici nad Metují. Nachází se v nich řada roklí, nejznámější je Kovářova. Stěny jsou orientovány podle tektonických puklin a z ptačího pohledu působí rovnoběžně. Nynější název pro MZCHÚ – Polické stěny – je pro návštěvníky matoucí, protože je sice historický, ale dlouho se nepoužíval, obě části stěn se označovaly společným názvem Broumovské stěny.

Javoří hory – hraniční hory sopečného původu. Nejvyšší vrchol, **Ruprechtický Špičák** (880 m), je oblíbeným vyhlídkovým místem v zatím méně navštěvované části CHKO. **Rozhledna** nabízí kruhový výhled na české i polské území (Broumovské stěny, Krkonoše, Góry Stolowe, Orlické hory).

Adršpašsko-teplické skály – nejnavštěvovanější části jsou Adršpašské a Teplické skalní město, tato seskupení skal se tvořila během geologických dob vlivem tektonické činnosti, eroze a větrání z původně celistvé pískovcové tabule. Adršpašské skalní město se nachází v severní části plošiny a je tvořeno převážně soustavou izolovaných věží a pilířů, Teplické skalní město se nachází v jižní části plošiny a je naopak nápadné výraznými skalními stěnami. Adršpašské a Teplické skály jsou od sebe odděleny hlubokou Vlčí roklí, kterou vede turistická značka a tvoří tak spojnici mezi oběma skalními městy, části **Vlčí rokle** jsou zpřístupněny dřevěnými povalovými chodníky. **Okruhy skalními městy** nabízejí pohledy na věže připomínající nejrůznější postavy či předměty (Milenci, Homole cukru) zpřístupněné skalní soutěsky, výhled na vodopád nebo plavbu na lodičce po jezírku.

Křížový vrch – vrch naproti Adršpašskému skalnímu městu v Dolním Adršpachu s litinovými barokními reliéfy **křížové cesty** zasazenými ve skalních stěnách. Přírodní rezervace. Od kříže na **vrcholu** se nabízí dobrý výhled na skalní město i mnohem dále do krajiny, například na Krkonoše.

Jiráskovy skály – zřícenina hradu Skály, pod skalami zámek Bišík (Bischofstein) a Černé jezírko.

Ostaš – stolová hora, na vrcholu **Frýdlantská skála s výhledem** do okolí, na okraji skalní město zvané Horní labyrint nebo také **Bludiště**, na okraji také **Krtičkova vyhlídka**, k místu se váže pověst o zrádci Holínkovi.

Kočí skály – zvané také Dolní labyrint, skalní město o 80 m níže oproti náhorní plošině Ostaše, nachází se zde Sluj českých bratří.

Jestřebí hory – tvoří JZ hranici CHKO Broumovsko, z **rozhledny** na nejvyšším vrcholu **Žaltman** (739 m) panoramatický rozhled na Krkonoše, Adršpašsko-teplické skály, Javoří hory, Broumovské stěny, Orlické hory, Úpicko, zkamenělý les.

Polická pánev – je významnou zásobárnou kvalitní podzemní pitné vody (viz níže) a jeden z důvodů vyhlášení CHKO Broumovsko.

„Sopka“ (nad Šonovem) – je možné pozorovat zajímavý úkaz (ventarola): v sutích se hromadí teplo, to v zimě ohřívá vzduch, který pak stoupá nahoru, což vytváří zajímavý efekt

Jeskyně a propasti – vytvořily se skalním řícením; Teplická jeskyně je nejdelší pseudokrasová jeskyně v Česku (přes 1 km). V Broumovských stěnách dosahují jeskyně menších délek, pod Luciferem je to 400 m. Na místě dopadu vodních kapek kanoucích ze stropů jeskyní vznikají ze spleti kořenů a hub tzv. kořenové krápníky. Běžnému návštěvníkovi jsou podzemní prostory nepřístupné a nebezpečné, proto je jejich propagaci nutno dobře promýšlet. Sem patří např. systém označovaný a laické veřejnosti často představovaný pod názvem Poseidon. <http://www.podzemnisystemposeidon.cz/>

Lom Rožmítál – lávové vrstvy, mineralogicky zajímavá lokalita, na vytěžených plochách byla vybudována **naučná stezka**.

Důl Bohumír – zpřístupněná **důlní lokalita** v JZ části území, v posledních letech je sem protažena trasa cyklobusu.

Zkameněliny, araukarity – zapracovány do informačního systému Geoparku (malé tabulky v terénu), součástí je důležité upozornění na to, aby návštěvníci zkameněliny neodnášeli s sebou. Do budoucna je vhodné upozorňovat pouze na araukarity, které jsou součástí geologických sbírek, geoparčíků a geokoutků.

Voda

Polická křídová pánev – název části povodí Metuje, která byla vyhlášena chráněnou oblastí přirozené akumulace vod. Broumovsko tedy patří k významným zásobárnám podzemní vody, což je způsobeno geologickou stavbou, kdy vrstvy křídových pískovců zadržují i filtrují vodu.

Bor – hraniční stolová hora se zajímavým fenoménem: voda pramení na vrcholu, legální přístup je omezeně po značené trase KČT, vstup mimo cesty je nevhodný (ochranné pásmo vodního zdroje); *velmi problematické místo kvůli provozování boulderingu*

Prameny – po celém území CHKO, ve volné krajině i v obcích (např. **Police nad Metují**), **artézské studny**; nejvydatnější prameny se nacházejí ve skalních městech. Prameny jsou citlivá místa a jako k turistickým cílům je potřeba k nim přistupovat uvážlivě a zvažovat jednotlivé lokality individuálně.

Černé jezírko v Jiráskových skalách – od poloviny května zde lze spatřit množství vážek a šídel.

Rozvodí – hřeben Broumovských stěn tvoří rozvodí, řeka Metuje odvádí vody směrem do Severního moře a řeka Stěna směrem do Baltského moře.

Flora

Území pískovcových skal – je díky méně úživnému prostředí druhově málo pestré. V chladných roklích díky inverzním podmínkám se objevují vzácně horské druhy např. podbělice alpská, vrance jedlový ad. V podmáčených polohách se vytvořila rašeliniště. Přímo na skalách roste asi 240 druhů lišejníků a 120 druhů mechorostů.

Smrčiny – přirozeně se vyskytující smrkové lesy, které se zde nacházejí v chladných roklích skal, tzv. inverzních polohách např. ve skalních městech.

Reliktní bory – jsou ukázkou vegetace, která jako první osídlila krajinu v době poledové a později v konkurenci s ostatními dřevinami obstála jen na vrcholcích skal, kde ji návštěvníci mohou vidět i dnes.

Bučiny – lesy druhově bohatší, vyskytují se na některých stráních a na svazích Broumovských stěn. Návštěvníci zde mohou vidět orchideje jako okrotice bílá a hlísník hnězdák, i další atraktivní druhy: lilie zlatohlavá, lýkovec jedovatý, měsíčnice vytrvalá.

Louky a pastviny – zachovalé květnaté louky sušší, podmáčené i mokřadní, díky jejich pravidelnému sečení se zde daří některým ohroženým druhům, např. z čeledi vstavačovitých; zejména mokřadní louky nejsou vhodné jako turistický cíl. Oblíbeným místem je v době květu **Šafránová stráž**, která leží poblíž silnice a je dobře dostupná, *další nárůst počtu návštěvníků však není vhodný.*

Fauna

Ptačí oblast Broumovsko – oblast zahrnuje většinu skalních území, předmětem ochrany jsou zde ptáci vázaní na skalní biotopy a lesní porosty – **sokol stěhovavý a výr velký**. V **Teplickém skalním městě** se každoročně uzavírá část okruhu, díky čemuž se zde podařilo vyvést již několik mláďat sokola. Výr obývá Broumovsko v počtu asi deseti párů, což je neobvykle vysoká hustota výskytu v ČR, hnízdí v balvaništích, kterým je nutné se vyhýbat. Návštěvníci mají možnost zúčastnit se **příležitostných prohlídek** zaměřených na tyto druhy a jejich ochranu. Další evropsky významné druhy – v lesích hnízdící sýc rousný, kulíšek nejmenší, čáp černý, v lučních porostech chřástal polní.

Mihule potoční – v částech toků Metuje a Dřevíče, možné sledovat v době tření – **přečerpávací stanice**

Velké šelmy – důležité komunikační téma kvůli návratu vlka v posledních letech

Historické a kulturní dědictví

Benediktinský klášter v Broumově – přestavěn v období baroka K. a K. I. Dienzenhoferovými s vnitřní výzdobou dalších významných umělců. Dnes je klášter důležitým regionálním kulturním centrem a spolu s kostely tvoří významný turistický cíl. Návštěvníkovi nabízí škálu kulturních a vzdělávacích aktivit a služeb, včetně ubytování v bývalých mnišských celách.

Kostely – Broumovská skupina kostelů (**Martínkovice, Vižňov, Ruprechtice, Verněřovice, Heřmánkovice, Bezděkov, Otovice, Šonov, Božanov**), **kaple (Křínice, Hvězda viz dále), křížové cesty** (např. na **Křížový vrch**, plastiky ve výklencích ve skále), **pískovcové sochy a kříže** v krajině.

Statky broumovského typu – uzavřené dvorcové zdobené klasicistní statky, svým výrazem ojedinělé, s výzdobou převážně na štítu, při vstupním portálu tzv. šneky – sedátka, někdy do zápraží vestavěná psí bouda. Zajímavé prvky ve zdejší krajině, které má návštěvník možnost vidět i dnes, a to především

zdálky při průjezdu krajinou Broumovské kotliny, nebo i zblízka např. ve vesnické památkové rezervaci **Křinice**. *Soukromé stavby, problematická je přístupnost samotných objektů.*

Roubené chalupy – dřevěné roubené stavby z hraněných trámů horského podkrkonošského a slezského typu jsou typické hlavně pro Policko, ale také pro oblast Jestřebích hor a Radvanické Vrchoviny. V omezeném režimu je možné využít stodolu v areálu správy CHKO v Polici nad Metují.

Hvězda – populární výletní místo na hřebeni Broumovských stěn, stojí tu barokní kaple na půdorysu hvězdy od K. I. Dientzenhofera a turistická chata z 19. století, od Kaple panny Marie Sněžné v Křinicích vede na Hvězdu kamenná cesta, Alois Jirásek tudy chodil z Hronova do broumovského gymnázia (dnes značená červená turistická cesta pojmenovaná Cesta Aloise Jiráska). V okolí jsou doklady toho, že přes Broumovské stěny vedly i cesty poutníků do polských Vambeřic, připomínají je kamenné rozcestníky Machovský kříž, Pánův kříž a dobytčí cesty, kterými se hnával dobytek.

Obranné prvky dokládající hraniční polohu Broumovska – např. **Laudonovy valy**, hraniční pevnosti.

Zříceniny skalních hradů – Střmen, Skály, Adršpach jsou oblíbenými cíli návštěvníků Broumovska; *přístup je však mnohdy poměrně náročný a při velké návštěvnosti poměrně problematický (stísněné trasy, velký počet návštěvníků).*

Průmyslové stavby – dokládají moderní historii regionu a vývoj krajiny Broumovska v 19. a 20. století. Tvoří významné prvky ve zdejší krajině, některé dnes slouží i návštěvníkům např. **Centrum Walzel** v Meziměstí.

Horolezectví – první věže (Krále v Adršpachu a teplickou Korunu) zdolali saští lezci počátkem 20. století, během několika desítek let byla zlezena většina z 2500 věží ve skalních městech. Z hlediska ochrany místního dědictví je lezecké terény v současné době již potřeba místně i časově vymezovat (viz dále Přehled návštěvnické infrastruktury – Horolezecké terény).

Historický vývoj území

Velmi stručně, které skutečnosti jsou důležité z pohledu interpretace, tj. jsou pro území charakteristické, jedinečné či představují potenciál pro komunikaci, tak aby bylo možné vytvářet realistický obraz území.

Nejcennějšími částmi CHKO Broumovsko s nadnárodním významem, a také nejtypičtějším prvkem zdejšího území, jsou rozsáhlá pískovcová skalní města. Některá jsou předmětem přírodovědných studií a staly se cílem intenzivního cestovního ruchu, turistiky a horolezectví.

Voda hrála zásadní roli při vzniku a formování skalních útvarů Broumovska a v důsledku geologického vývoje je území CHKO (Polická křídová pánev) významnou zásobárnou kvalitních podzemních vod. Z pohledu geologického je oblast součástí tzv. vnitrosudetské pánve, z níž česká část tvoří asi 1/3 (Broumovská vrchovina), větší část se nachází na území Polska. Zdejší horniny jsou velmi bohaté na nálezy zkamenělin (např. araukarity – zkamenělé dřeviny). Střídání pevnějších hornin s měkčími vytvořilo v krajině zajímavou stupňovitou stavbu, tzv. kuesty.

Průsmyky spojující údolí Metuje s Kladskou kotlinou tvořily odpradávná přirozené cesty a údolím Stěnavy pravděpodobně vedla i jedna z vedlejších větví Jantarové stezky. Od přelomu 4. a 5. století zdejší krajina pustla a zarůstala lesem. Až na výjimky kolem strážního hradu v Kladsku zůstal pohraniční hvozď téměř po celý raný středověk bez osídlení.

Vliv člověka na utváření krajiny Broumovska se začal výrazně projevovat až ve 13. století během mohutné vlny středověké kolonizace, která je označována za zlom v místních dějinách. Osídlování výrazně ovlivnila úrodnost půdy a klimatické poměry. Kolonizace na úrodnějších půdách na Broumovsku (proti proudu Stěnavy) postupovala mnohem rychleji na rozdíl od chudšího Policka (horní tok Metuje). Tyto dvě oblasti oddělují Broumovské stěny. Zatímco Broumovsko bylo osídlováno většinou německými kolonizátory, v ostatních částech převládala kolonizace česká.

Příchod benediktinských mnichů a založení kláštera nejdříve v Polici nad Metují a později i v Broumově měl velký vliv na rozvoj hospodaření na broumovském panství a utváření zdejší krajiny. Své výrazné stopy v krajině zanechala nově budovaná barokní sakrální i světská architektura, o něco později přibýly i typické výstavné broumovské zděné statky.

S polohou na hranici země jsou spjaty pozůstatky mnoha historických událostí, například obranné valy, opevnění a strážní hrady i místní pověsti. Z hlediska prezentace místní historie je dosud velmi citlivým tématem poválečný odsun původních německých obyvatel a dosídlování zhruba 1600 nuceně vysídlených usedlostí. Téměř úplná obměna obyvatelstva vedla k přerušení všech tradičních forem společenského a kulturního života i ke ztrátě velké části lokálních znalostí. Tato změna, v kombinaci s dalšími politickými a správními zásahy, které následovaly, výrazně poznamenala život v oblasti na několik dalších desetiletí.

Otevření hranic po roce 1989 a možnost svobodného rozvoje přineslo lepší přístupnost území a přeshraniční kulturní výměnu, což se postupně projevilo mimo jiné i na intenzivním rozvoji cestovního ruchu.

Historie osídlení je podrobněji popsána např. v Plánu péče o CHKO Broumovsko 2013–2022.

Zájmy a zájmové skupiny v území

Které zájmové skupiny v území působí a jaké zájmy důležité z pohledu interpretace jeho hodnot mají společné a kde se jejich zájmy naopak liší (především ve vztahu k zájmům AOPK ČR).

V souvislosti s interpretací a prací s návštěvníky lze zájmy v území obecně rozdělit do 3 základních skupin. Jsou to skupiny správců území, hospodářských subjektů a subjektů zapojených do využití území pro potřeby cestovního ruchu. Tyto skupiny mají společný základní zájem na zachování hodnot území, k tomu však přistupují i další zájmy.

Klíčové skupiny v CHKO:

Skupina A: Správci území, kteří pečují o přírodní zdroje

Tato skupina pečuje o ochranu přírodních zdrojů v oblasti, její zájem se soustředí na dlouhodobé zajištění příznivého stavu těchto zdrojů. Jsou to především:

AOPK ČR

- Na území CHKO Broumovsko vykonává výkon státní správy ochrany přírody Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Regionální pracoviště Východní Čechy, Správa CHKO Broumovsko, a je zároveň i odbornou organizací ochrany přírody (viz zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.).
- **Hlavním zájmem** AOPK ČR je zachovat předměty ochrany, předcházet konfliktům mezi zájmy ochrany přírody a krajiny a jejím využíváním ostatními subjekty a usilovat o pozitivní vnímání ochrany přírody veřejností.

Obce

- Obce dle zákona o obcích č. 128/2000 Sb. par. 2 (2) „*pečují o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů; při plnění svých úkolů chrání též veřejný zájem*“. Nedílnou součástí péče o potřeby svých občanů je nepochybně i péče o kvalitní životní prostředí. Ochrana přírody a krajiny je na území CHKO navíc i deklarovaným **veřejným zájmem**, který mají obce chránit (např. ZOPK č. 114/1992 Sb.).
- **Zájmem** obcí je v rámci péče o potřeby svých občanů pečovat i o kvalitní životní prostředí, případně i o přírodní zdroje – jako zdroj příjmů (Adršpach).

Královéhradecký kraj

- K oblastem, které se přímo dotýkají přírody a krajiny a jsou v kompetenci krajů, patří například ÚSES, protipovodňová opatření, ochrana zemědělského půdního fondu, lesy, vodní hospodářství, myslivost, či rybářství. Podle zákona o krajích č. 129/2000 Sb. **Kraj pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů** (§ 1 odst. 4).
- **Hlavním zájmem** krajů je najít rovnováhu mezi využíváním přírodních zdrojů a jejich zachováním.

Povodí Labe, státní podnik

- Výkon správy povodí, kterou se rozumí správa významných vodních toků, činnosti spojené se zjišťováním a hodnocením stavu povrchových a podzemních vod v oblasti povodí horního a středního Labe a další činnosti, které vykonávají správci povodí podle zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), zákona č. 305/2000 Sb., o povodích a

souvisejících právních předpisů, včetně správy drobných vodních toků v dané oblasti povodí, jejichž správcem byl podnik určen.

- Jako správce povodí Stěnavy a Metuje se Povodí Labe mimo jiné vyjadřuje k čerpání a vypouštění odpadních vod v území, pečuje o koryta vodních toků a břehové porosty, připravuje a zajišťuje úpravy koryt vodních toků nebo řeší protipovodňovou ochranu.
- **Hlavním společenským zájmem** je zajistit optimální stav vodních toků a ploch z hlediska odtoku a zadržování vod.

Skupina B: Subjekty hospodařící s přírodními zdroji v území

Tato skupina komerčně využívá přírodní zdroje oblasti. Jejím hlavním zájmem je dlouhodobě pokračovat v hospodářské činnosti s kladnou ekonomickou bilancí. Důležité je pro ni minimalizovat možné konflikty s návštěvníky regionu i s ochranou přírody. Jsou to především tyto skupiny:

Lesní hospodáři

- Lesní hospodáři obhospodařují 38 % plochy území CHKO (16 553 ha). Struktura vlastníků lesa je poměrně pestrá, dominuje stát, kterému patří 64 %, v menší míře jsou zastoupeny i obce a města (19 %) a soukromé osoby (17 %).
 - Lesy ČR, s. p., spravují 62,8 % lesů.
 - AOPK ČR spravuje 1,1 % (188 ha) lesů.
 - Město Teplice nad Metují vlastní cca 1500 ha (podstatná část v NPR Adršpašsko-teplické skály), Náchod cca 260 ha, zbytek obecních a městských lesů se pohybuje od 50 do 200 ha.
 - Lesní statek Radvanice vlastní přes 500 ha v Jestřebích horách, ostatní majetky soukromých osob jsou menší.
- Hlavním **zájmem** lesních hospodářů v hospodářských lesích (71 % všech lesů) je produkce při zachování mimoprodukčních funkcí lesa. Hospodářskou činnost hospodářům komplikuje intenzivní rekreační využívání velké části území i omezení vyplývající z vyhlášení CHKO i jednotlivých MZCHÚ. Poněkud odlišná situace je v lesích ochranných (12,3 % – skalní města, sutě, rokle, prudké svahy...) a lesích zvláštního určení (16,6 % - ochranná pásma vodních zdrojů, lesy v NPR, 1. zóně...). V nich by hlavními zájmy nejen hospodářů mělo být udržení těchto lesů v dobrém stavu a plnění mimoprodukčních funkcí.

Zemědělství hospodáři

- Zemědělská půda tvoří přibližně 50 % území CHKO (cca 29 000 ha). Vysoký podíl má orná půda (17 646 ha). Struktura hospodařících subjektů je pestrá – od velkých podniků, které byly transformovány z bývalých státních statků a jednotných zemědělských družstev JZD až po soukromé rolníky, kteří hospodaří na menších plochách, ale z pohledu ochrany přírody, jsou velmi významní (udržování krajiny a některých citlivých biotopů).
- Hlavním **zájmem zemědělců** je hospodařit na zemědělské půdě bez omezování ze strany návštěvníků a dlouhodobě dosahovat co nejlepších ekonomických výsledků. Mají proto **zájem** na udržení úrodnosti půdy a omezení škodlivých činitelů, které by mohly ohrozit úrodu. Jen malá část podnikatelů je zapojena i do cestovního ruchu.

Rybniční hospodáři

- Území CHKO Broumovsko není rybníkářská oblast. Podle údajů uvedených v plánu péče se zde nachází 47 menších rybníků a nádrží, na kterých se hospodáří většinou polointenzivním způsobem a které zabírají celkem 0,05 % plochy CHKO. Největší z nich má 7,5 ha (Šlégrův) a pouze 6 je větších než 3 ha. Na 11 nádržích hospodaří základní organizace rybářského svazu, na 6 obce a města, na 4 LČR, na 1 AOPK ČR. Zbytek je ve vlastnictví soukromých fyzických a právnických osob. Hospodaření na rybnících je na území CHKO omezeno ochrannými podmínkami, které se liší podle zonace.
- **Zájmem** rybníčních hospodářů je co nejefektivnější hospodaření přinášející trvalý ekonomický zisk a v případě sportovního využití i potěšení lovců.

Komerční vodohospodářské subjekty

- V území působí dominantní subjekt zásobující pitnou vodou **VAK Náchod** <http://www.vakna.cz/pro-media/policka-panev.php> a stáčírna balené pitné vody **General Bottlers s.r.o.** (zdroj Natura). <http://www.generalbottlers.cz/>, <https://toma.cz/>
- **Zájmem** vodohospodářských subjektů je zachovat kvalitu a vydatnost vodních zdrojů a současně mít možnost co nejvyššího odběru pro své zákazníky.

Skupina C: Subjekty navázané na cestovní ruch

Tato skupina využívá přírodní a kulturně-historické dědictví oblasti, aby přilákala návštěvníky a nabídla jim pozitivní zážitky a služby. Jejím hlavním zájmem je přilákat dostatečný počet návštěvníků a turistů a nabízet jim produkty, které jsou schopné konkurovat jiným srovnatelným destinacím.

Obce

- Dle zákona o obcích „*pečují o všestranný rozvoj svého území*“. Snaží se vytvářet podmínky pro ekonomický rozvoj na svém území. Proto je logické, že některé jsou aktivně zapojeny do podpory rozvoje cestovního ruchu.¹
- Jejich **zájmem** je rozvoj, který obci a občanům přinese prospěch, a zároveň (významně) nezhorší kvalitu života v obci.

Destinační management

- Na území CHKO Broumovsko neexistuje jednotný DM, ale působí tady dvě organizace: Branka, která propaguje značku / destinaci Kladské Pomezí a Společnost pro destinační management Broumovska (SDMB). Oba destinační managementy mají certifikaci.
- **Zájmem** těchto subjektů je dlouhodobý rozvoj cestovního ruchu v oblasti.

Provozovatelé služeb v cestovním ruchu

- Na území CHKO působí stovky drobných i větších provozovatelů služeb v cestovním ruchu včetně obcí.

¹ Příkladem obce velmi aktivně zapojené do cestovního ruchu je Adršpach. Tato činnost přináší obci zásadní zdroj příjmů, takže obec s necelými 500 obyvateli hospodaří s přibližně 30milionovým rozpočtem, z něhož téměř 2/3 příjmů nepocházejí z daní, ale z vlastní hospodářské činnosti a pronájmů (včetně zisků Technických služeb z provozování turistického okruhu Adršpašskými skalami).

- Provozovatelé mají **zájem** na dlouhodobém využívání zdrojů, které území CHKO nabízí, pro uspokojení potřeb svých klientů – návštěvníků regionu a vlastní ekonomický rozvoj.

Provozovatelé turistických cílů, včetně muzeí apod.

- Jsou zcela nebo podstatně závislí na příjmech z cestovního ruchu a významně se podílejí na vytváření turistické nabídky regionu.
- Mají výrazný **zájem** na rozvoji cestovního ruchu. Zejména muzea ale zároveň plní i jiné funkce (sbírkotvorné, dokumentační) a mají silný zájem na ochraně přírodních a kulturně-historických zdrojů oblasti.

Dílčí závěr

Z hlediska dalšího rozvoje interpretace v území je důležité, aby všechny tyto tři klíčové skupiny mezi sebou dokázaly komunikovat, shodly se na nezbytnosti zachovat jedinečnost a hodnoty regionu a hledaly průnik svých zájmů a možnosti spolupráce. Je logické, že mezi těmito skupinami vznikají v určitých otázkách také třecí plochy. Ty mohou být rovněž důležitými tématy pro interpretaci:

1. **vysoká intenzita využití části území z hlediska cestovního ruchu**, která vede k poškozování přírody a snižování kvality života místních obyvatel **x regulace návštěvnosti regionu či jeho částí a omezení nových nabídek**, které návštěvnost oblasti dále zvyšují v nejzatíženějších lokalitách a částech roku
2. **zarůstání a úbytek ploch travních porostů x zachování pestrosti nejcennějších částí krajiny**, zachování mokřadů, trvalých travních porostů a krajinné mozaiky
3. **jednostranné hospodaření v lesích**, škody způsobené zvěří **x dlouhodobý cíl ochrany přírody týkající se vyváženého hospodaření v lese** v CHKO.
4. **problémy, které hospodářům způsobuje návrat vlka na Broumovsko x ochrana** zvláště chráněných druhů živočichů (včetně velkých šelem jako je vlk) a jejich přirozeného prostředí

Stávající péče o území

Využívání různých způsobů interpretace a práce s návštěvníky a zpětná vazba od návštěvníků.

AOPK ČR pečuje o území tím, že na něm vykonává státní správu v oblasti ochrany přírody a krajiny, hospodaří v části lesů a rybníků v majetku ČR a komunikuje s veřejností.

Výkon státní správy

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Regionální pracoviště Východní Čechy, Správa CHKO Broumovsko (dále jen „Správa“) vykonává státní správu ochrany přírody na území CHKO Broumovsko a pečuje o MZCHÚ mimo hranice CHKO v rámci své územní působnosti (NPP Babiččino údolí). AOPK ČR je zároveň odbornou organizací ochrany přírody (viz zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.).

Lesy

AOPK ČR má v péči 188 ha lesních pozemků v majetku ČR - cca 40 ha v NPR Adršpašsko-teplické skály, cca 65 ha na Javorové hoře v Javořích horách a cca 14 ha tvořících PR Farní stráň a její ochranné pásmo.

Práce s veřejností

Některé ekovýchovné programy a práci s veřejností zajišťuje Správa vlastními silami, na jiných spolupracuje s partnerskými organizacemi, kterých ale v území působí poměrně málo.

Při práci s veřejností Správa využívá několik způsobů:

Ekologická výchova, vzdělávání a osvěta (EVVO)

Broumovsko **dlouhodobě trpí nedostatkem kvalitních ekovýchovných organizací**, které by byly schopné uspokojit poptávku školských a kulturních zařízení po programech zaměřených na EVVO, přednáškách apod. V posledních letech nicméně roste aktivita VKC Klášter Broumov v této oblasti a je patrná snaha o koncepční dlouhodobé působení na školní mládež v rámci nabízených programů.

Pracovníci Správy se v rámci svých možností rovněž snaží částečně poptávku v oblasti EVVO saturovat. Dlouhou tradici a velkou oblibu má **hravý Den Země** spojený s pobytem v terénu. Správa ho pořádá v různých částech CHKO, aby se přiblížila různým školám. Tradici má také pořádání **Evropské noci pro netopýry**. Nepravidelně probíhají **exkurze**, např. v roce 2018 se pracovníci CHKO zapojili jako průvodci do cyklu terénních exkurzí Vycházky Polickem 2018, které pořádalo město Police nad Metují ve spolupráci se Správou a Regionálním muzeem Náchod. Dlouhodobě probíhá také akce **Za sokolem do skal**, na níž Správa spolupracovala s Ekocentrem Viola a Lesy ČR. Návštěvníci mají možnost v jarních měsících pod Chrámovými stěnami pozorovat stativovým dalekohledem hnízdění sokolů a vyslechnout odborný výklad.

Pracovníci Správy přes veškerou snahu a nasazení nemohou tuto velmi potřebnou činnost zastat v požadovaném rozsahu a kvalitě. Důvodem je především jejich vytížení jinými úkoly, které mají vyšší prioritu. Na RP Východní Čechy je jeden úvazek vyčleněný pro práci s veřejností na celé území RP včetně 3 CHKO (Broumovsko, Orlické hory, Železné hory).

Práce s návštěvníky oblasti

Při absenci návštěvnického střediska CHKO (Domu přírody Broumovska) a informačního střediska musí Správa využívat jiné formy práce s návštěvníky.

Podává informace prostřednictvím **oficiálního webu** broumovsko.ochranaprirody.cz. Zde je pro návštěvníky potenciálně atraktivní ale obtížně dohledatelná část Broumovsko skrytou kamerou obsahující krátké videospoty dokumentujícími pestrost větších živočichů, kteří území obývají. Spoty jsou staršího data většinou z let 2011-2013, jeden odkaz 2017.

Na **fb profilu** www.facebook.com/chko.broumovsko/ (sleduje přes 600 odběratelů) Správa umísťuje informace o akcích pro veřejnost, různých událostech souvisejících s ochranou území (hnízdění čápa, sokola, kvetení některých rostlin, oprava drobných památek, managementové zásahy) a některé osvětové materiály jiných institucí (např. jak naložit s nalezeným ptáčetem, co dělat proti suchu apod.).

Správa vydala **letáky** k vyhlášeným MZCHÚ, které jsou většinou rozebrány, a k ptačí oblasti (je ke stažení na oficiálním webu).

Pro návštěvníky jsou určeny také **informační tabule** u významných lokalit a **naučné stezky**, které jsou podrobněji rozebrány v části *Hodnocení stávající interpretace*.

Dobrovolní **strážci přírody** pomáhají v terénu s podáváním informací návštěvníkům i s usměrňováním jejich nevhodného chování. Strážní službu provádějí i zaměstnanci AOPK ČR.

Komunikace s místními obyvateli

Pracovníci AOPK ČR této skupině poskytují informace prostřednictvím webu CHKO a letáčků zaměřených na určitou problematiku (např. Jak stavět v CHKO (2006) nebo Praktický rádce pro hospodaření v CHKO Broumovsko (2008)), které jsou ke stažení na oficiálním webu. Osobně se s místními obyvateli setkávají při běžném kontaktu v terénu, v rámci jednání i v rámci akcí pro veřejnost.

Spolupráce s partnery

Na území CHKO nefungují neziskové nevládní organizace s celorepublikovou působností (např. ČSOP) zaměřených prioritně na ochranu přírody a krajiny. Probíhá nicméně komunikace a spolupráce s některými místními neziskovými organizacemi:

- Agentura pro rozvoj Broumovska, VKC Klášter Broumov – konzultace, spolupráce v oblasti rozvoje regionu a Národního geoparku Broumovsko, osvětové programy, včetně terénních
- Centrum rozvoje Česká Skalice – konzultace, dříve lektorská činnost, tvorba NS, spolupořádání akcí
- Ekocentrum Viola – dříve konzultace, společný projekt Za sokolem do skal
- Český mykologický svaz (ZO Broumov) – dříve sběr dat
- Junák – Svaz skautů a skautek ČR – praktický management

Partnery při práci s veřejností je rovněž Regionální muzeum Náchod a provozovatelé atraktivit – zejména skalních okruhů. Úroveň vzájemné komunikace a spolupráce ale dlouhodobě velmi kolísá v závislosti na personálním obsazení klíčových pozic.

Spolupráce probíhá také s partnery ze zahraničí, konkrétně se **Správou Parku narodowego Gór Stolowych**. Jde o výměnu informací a vzájemné konzultace. V minulosti Správa CHKO zajišťovala školení pro Klub sudetských průvodců Polské turisticko-vlastivědné společnosti.

Jak se konstatuje v rozborové části plánu péče ***Soustavná, promyšlená a profesionální práce s veřejností je smysluplnou odpovědí na většinu konfliktních situací, do kterých se Správa CHKO při svojí činnosti dostává a zároveň způsobem, jak těmto situacím předejít.***

(zdroj: plán péče, www.facebook.com/chko.broumovsko/, broumovsko.ochranaprirody.cz/)

Dílčí závěr

AOPK ČR, RP Východní Čechy, Správa CHKO Broumovsko o území pečuje z pozice **správce**, ale i **hospodáře** v lesích, což může být z hlediska komunikace a vnímání veřejností i podnikateli výhodou.

Pracovníci AOPK ČR se v rámci svých možností a často nad rámec ostatních povinností věnují komunikaci s veřejností a spolupráci s partnery. Důvodem je skutečnost, že tuto činnost považují za klíč k řešení a předcházení většině konfliktů s veřejností. **Tato práce je ovšem časově i metodicky velmi náročná a stávající kapacita na pracovišti nepostačuje k tomu, aby tato strategicky a dlouhodobě zásadní oblast byla dostatečně pokryta.**

Spolupráce s partnerskými organizacemi, které působí na území CHKO je důležitá z hlediska **ekologické výchovy** (VKC Klášter Broumov), **osvěty i výzkumu** (muzea), i **praktické péče** o území (Junák a další spolky) včetně managementu cestovního ruchu (Agentura pro rozvoj Broumovska, Společnost pro destinační management Broumovska).

Analýza návštěvnosti

Vývoj návštěvnosti

Jak se dlouhodobě vyvíjí návštěvnost regionu, které jsou nejnavštěvovanější objekty a části roku, trend do budoucna

Území CHKO Broumovsko spadá do turistického regionu **Východní Čechy** a turistické oblasti **Kladské pomezí**. Destinačnímu managementu se věnují především SDMB a Branka, o.p.s.

Území CHKO Broumovsko je dostupné pro cca 2 miliony návštěvníků z ČR a Polska během 2 hodin jízdy. Návštěvnost území se dosud systematicky nesleduje. Data o počtu návštěvníků si však pro vlastní potřebu shromažďují různé instituce (například Národní památkový ústav) či destinační společnosti. Některé subjekty a provozovatelé služeb v cestovním ruchu poskytují údaje o návštěvnosti pouze k vnitřnímu použití, bez souhlasu k jejich dalšímu zveřejnění. Jedním z příkladů jsou Adršpašsko-teplické skály. V následující tabulce je v tomto případě uveden kvalifikovaný odhad počtu návštěvníků (Kratochvíl, 2015), některé existující odhady jsou ještě vyšší. Data mobilních operátorů indikují návštěvnost blížíce se 1 milionu.

Dostupné údaje návštěvnosti vybraných návštěvnických objektů

Region	název památky	Návštěvnost 2007	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2014
TO Kladské pomezí /TR Broumovsko	Adršpašské skály		300 000*	300 000*	300 000*	300 000*	100%*
	Teplické skály		60 000*	60 000*	60 000*	60 000*	100%*
TO Kladské pomezí	Státní zámek Kuks	66 509	uzavřen pro rekonstrukci	141 950	105 913	110 810	-
TO Kladské pomezí	Státní zámek Ratibořice	102 021	79 600	81 212	82 041	69 344	87%
TO Kladské pomezí /TR Broumovsko	Benediktinské opatství v Broumově Prohlídky + doprovodné akce	34 799	32 500	60 000 z toho prohlídky cca 40 000	60 000 z toho prohlídky cca 40 000	65 000 z toho prohlídky cca 42 000	200%
TO Kladské pomezí	Státní zámek Náchod	41 684	33 800	41 792	44 179	40 168	119%

Nejnavštěvovanější památky České republiky v péči Národního památkového ústavu (NPÚ):

Jihočeský kraj	Český Krumlov – nejnavštěvovanější památka ve správě NPÚ	349 641	367 000	401 505	428 844	466 429	127%
Jihomoravský kraj	Zámek Lednice včetně Janova hradu	320 441	378 000	405 265	430 406	437 783	116%
Jihočeský kraj	Zámek Hluboká nad Vltavou	284 528	263 000	262 532	293 699	295 608	112%
Středočeský kraj	Hrad Karlštejn	275 550	210 000	217 754	268 532	228 159	102%
Zlínský kraj	Komplex zámku a zahrad v Kroměříži	187 160	130 000 jen zámek	193 743	207 230	182 477	140%

Nejnavštěvovanější jeskyně České republiky (nejnavštěvovanější <u>přírodní památky</u> ČR s průvodcovanými okruhy)							
Jihomoravský kraj	Punkevní jeskyně	226 641	188 830 2 měsíce uzavřeno	174 000 3 měsíce uzavřeno kvůli stavbě nového turistického centra	208 628	212 311	112%
Jihomoravský kraj	Punkevní + Kateřinská jeskyně	286 630	234 773	232 030	264 640	266 842	114%
Jihomoravský kraj	Všech 5 jeskyní Moravského krasu dohromady	387 243	325 636	340 588	362 366	371 207	114%

Zdroj: NPÚ (NIPOS), ČTK; *kvalifikovaný odhad; údaje jsou zaokrouhleny na tisíce

Z dostupných údajů je zřejmé, že zejména **Adršpašské skály patří v rámci ČR k mimořádně navštěvovaným přírodním lokalitám a jejich návštěvnost je srovnatelná s nejpopulárnějšími kulturními památkami**. Odhady jejich návštěvnosti zůstávají dlouhodobě stabilní. Návštěvnost je srovnatelná s oblastí Skalního mlýna v Moravském krasu (nástupní místo k Punkevním a Kateřinským jeskyním). Je pozoruhodné, že doprava v podobně zatížené lokalitě, navíc s jedinou přístupovou komunikací opakovaně nekolabuje, jak je tomu v případě Adršpachu, což souvisí s regulací návštěvnosti pomocí rezervačního systému.

Dále je vidět, že v souvislosti s dokončenou rekonstrukcí Benediktinského opatství a návaznými kulturními a společenskými programy a aktivitami destinačního managementu **výrazně stoupá návštěvnost Broumova**, který se stal druhým centrem cestovního ruchu na území CHKO Broumovsko.

I když neexistují jednoznačné údaje postihující celkovou **návštěvnost území CHKO Broumovsko**, je velmi pravděpodobné, že **má vzrůstající tendenci**, přičemž přibývá návštěvníků vyhledávajících památky a kulturní akce. Do jaké míry se návštěvnost Benediktinského opatství podaří udržet či zvýšit, ukáže čas.

Podstatně složitější bude sledovat vývoj návštěvnosti v Adršpašských skalách, protože jejich provozovatel údaje dlouhodobě nezveřejňuje. Situaci by bylo vhodné řešit dohodou s provozovatelem nebo cíleným průzkumem v kombinaci s jinými dostupnými daty, jako jsou data od mobilních operátorů nebo z automatických sčítačů.

Z povahy území CHKO a jeho turistických atraktivit vyplývá velká sezónnost. Tu potvrzují i data získaná z automatických sčítačů. Od srpna 2015 prováděla AOPK ČR sledování návštěvnosti několika vybraných míst CHKO.

Lokalita	VIII-XII 2015	2016	V-IX	%	VII-VIII	denní maximum	Prac. dny	Neprac. dny	Neprac /prac
VIčí rokle	29 071	81 892	68 600	84%	42 957	1 256 (ne 4.8.)	44 141	37 751	1,9
Hvězda	18 315	50 360	38 978	77%	24 159	842 (út 5.7.)	24 330	26 030	2,4
Slavný	6 013	13 414	10 287	77%	5 521	496 (pá 10.6.)	6 900	6 515	2,1
Koruna	4 006	10 973	8 189	75%	4 637	383 (so 25.6.)	4 571	6 402	3,1

Zdroj: Monitoring návštěvnosti s.r.o.

Na Broumovsku, kde jsou převažujícími turistickými aktivitami pěší turistika a cykloturistika, trvá sezóna od jara do podzimu s vrcholem během jarních prodloužených víkendů a letních prázdnin.

Vyhodnocení dat z automatických sčítačů – obecné závěry:

- Největší návštěvnost ze sledovaných lokalit (81 892 v roce 2016) byla zjištěna na žluté **turistické stezce ve VIčí rokli** – průměrně bylo zaznamenáno 224 průchodů denně. Vysokou celkovou návštěvnost potvrdila i data z předchozího roku, kdy od srpna prošlo 29 071 osob. Nejvyšší denní počet byl zjištěn v době konání Polické pouti 14. 8. 2016 (1256 průchodů). **Za červenec a srpen 2016 bylo napočítáno 42 957 (52 %) průchodů.** Srovnání údajů mezi 7. 8. a 31. 12. 2015 a 2016 ukázalo nárůst o 18,5 %. Data tedy naznačují, že Adršpašsko-teplické skály zažívají hlavní nápor o prázdninách, kdy přijede více než polovina roční návštěvnosti a že návštěvnost v porovnání s ostatními lokalitami nejméně kolísá mezi pracovními a nepracovními dny. Nápor turistů se o víkendech a svátcích v průměru zdvojnásobuje (1,9x).
- Druhou nejvyšší celkovou hodnotu zaznamenala červená turistická stezka poblíž **lokality Hvězda** v Broumovských stěnách – celkem 50 360 průchodů, průměrně 138 denně. Během července a srpna místem prošlo 24 159 návštěvníků (48 % z celého roku). Denní maximum bylo zaznamenáno na státní svátek dne 5. 7., kdy kolem sčítače prošlo 842 osob. Hvězda je turisticky velmi oblíbené místo.
- Třetí v pořadí, **Slavný**, byl monitorován na červené stezce mezi odbočkou na Čertovu tchýni a vstupem do NPP Polické stěny. Zde bylo zaznamenáno 13 415 průchodů. Nejvíce prošlo 10. 6. 2016 (496), přičemž denní průměr činil 37 osob. Během července a srpna lokalitou prošlo 5 521 návštěvníků (41 %).
- Sčítač na žluté značce poblíž lokality **Koruna** zaznamenal celkově 10 973 průchodů. Maximum návštěvníků (383) přišlo během 25. 6. 2016, denní průměr činil 30. V průběhu letních prázdnin (VII a VIII) bylo zaznamenáno 4 637 průchodů (42 %).
- Na všech lokalitách byla násobně vyšší průměrná návštěvnost během víkendů a svátků oproti pracovním dnům. Nejmenší násobek byl ve VIčí rokli (1,9x), dále na Slavném (2,1x), Hvězdě (2,4x) a na Koruně (3,1x). Čím je násobek nižší, tím je lokalita rovnoměrněji využívána návštěvníky bez ohledu na to, jestli je všední den nebo víkend či svátek. V případě VIčí rokly s nejvyšší návštěvností (81,9 tis. v roce 2016) ukazuje nejnižší hodnota na tendenci využívat k návštěvě i všední dny a pokud možno se tak vyhnout špičkové denní návštěvnosti spojené s víkendy a svátky.

- V období V-IX bylo zjištěno 80 % celkové návštěvnosti (Vlčí rokle 84 %, Koruna 75 %, Slavný a Hvězda 77 %). Během letních prázdnin (VII-VIII) bylo zjištěno v průměru 49 % průchodů (Vlčí rokle 52 %, Hvězda 48 %, Koruna 42 % a Slavný 41 %). Nejvyšší hodnoty zjištěné ve Vlčí rokli ilustrují intenzivní využití lokality během prázdnin a relativně krátké turistické sezóny.

Charakteristika návštěvníků

Jaké skupiny návštěvníků se v území objevují, jaké jsou jejich potřeby, jak se chovají, v jakých oblastech se dostávají do konfliktu s ochranou přírody a ostatními návštěvníky území.

Charakteristika návštěvníků byla vytvořena na základě údajů místních odborníků a dat z terénního průzkumu provedeného v rámci přípravy koncepce. Vlastní průzkum se uskutečnil od května do září 2018 v Adršpachu, Teplických skalách a na Hvězdě. Průzkum nezachytil zbytek sezóny ani jiné lokality. Průzkum provedli řešitelé projektu a proškolení brigádníci. Dotazníky vyplňovali spolu s respondenty a v případě nutnosti vysvětlili otázky, díky čemuž bylo možné získat kvalitní data.

Dotazníky vycházejí z dotazníků původně připravených Univerzitou Karlovou, které byly dlouhodobě využívány v některých velkoplošných chráněných územích v ČR. Část otázek vždy zůstává stejná, aby umožňovala dlouhodobé využití dotazníků a srovnání dat, část otázek se upravuje podle specifických potřeb území. Otázky týkající se infrastruktury a aktivit slouží zároveň k ověření pracovních hypotéz. *Vzor dotazníku viz Přílohy.*

Celkem bylo získáno 434 dotazníků.

Z rozhovorů s odborníky z regionu a průzkumů mezi návštěvníky vyplývá, že se v regionu lze setkat s následujícími skupinami uživatelů. Hranice mezi skupinami nejsou ostré a jeden návštěvník může patřit do více skupin.

Chalupáři

Charakteristika (kdo jsou):

- navštěvují místo příležitostně v doprovodu rodiny nebo hostů na návštěvě
- spíše střední a starší generace, hlavně z ČR
- v území jsou pravidelně, někteří téměř trvale, menší útlum nastává během zimy

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- možnost zaparkovat auto
- rozumnou výši vstupného resp. slevy
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- přijíždějí za venkovským klidem, zahrádkařením, odreagováním jednoduchou manuální prací, krásnou přírodou, čistým prostředím

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- mohou být místními advokáty ochrany přírody
- občas bývají potíže s tím, že vyvázejí organické odpady ze zahrad mimo vlastní pozemky

Chataři

- podobné jako chalupáři, jen zimní útlum je výraznější

Horolezci

Charakteristika (kdo jsou):

- přijíždějí během horolezecké sezóny, hlavně v létě, v menší míře i na jaře a na podzim, lézt mohou legálně na vyhrazených místech a ve druhé polovině roku

- spíše mladší, ale i střední generace
- spíše uzavřená komunita, která s ostatními návštěvníky příliš nekomunikuje
- hlavní zájem mají o lezecké terény a možnost přespání v přírodě a o účast na každoročním festivalu
- většina leze „ikony“
- s Teplickými skalami je spojen tematicky zaměřený festival

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- snadno dostupné informace o možnostech horolezectví v CHKO
- možnost zaparkovat auto
- rozumná výše vstupného resp. slevy
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- pohodové lezení bez problémů - adrenalin, sportovní vyžití a krásy přírody

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- většinou bivakují, občas rozdělávají oheň, mohou rušit hnízdicí ptáky a ničit skály při vytváření nových cest nebo lezením stávajících cest nešetrným způsobem, v rozporu s pravidly ČHS

Místní na procházce

Charakteristika (kdo jsou):

- mladší páry, senioři, rodiny s dětmi, jednotlivci se psem
- jsou místní, mohou být v terénu kdykoli
- soustřeďují se na okolí obcí

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- možnost zaparkovat auto

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- vyhledávají klidná místa, chtějí relax, odpočinek

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- mohou být místními advokáty ochrany přírody
- mohou rušit, znečišťovat okolí pokud neuklízí po svém psu, psi občas nebývají na vodítku

Školní výlety

Charakteristika (kdo jsou):

- školní mládež a studenti SŠ, počet v poslední době klesá z důvodu konkurenčních nabídek výletů na klíč
- jezdí autobusem nebo vlakem ve větších skupinách zejména v červnu
- program mají stanovený předem, nemají příliš prostor pro jeho okamžitou změnu
- délka návštěvy skal do 4 hodin
- v regionu mohou pobývat i několik dní
- úroveň zájmu o přírodní fenomény velmi proměnlivá

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- program ušitý na míru – nabídka s jasným programem
- rozumnou výši vstupného resp. slevy
- možnost zaparkovat autobus
- možnost rychle využít WC a občerstvení
- cenově dostupné suvenýry

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- chtějí účelně spojit aktivní pohyb s poznáváním přírodních a kulturních zajímavostí regionu, to vše za rozumnou cenu

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- občas zanechávají odpadky nebo poškozují skály
- budoucí návštěvníci regionu

Dětské skupiny, tábory

Charakteristika (kdo jsou):

- jsou to děti a jejich vedoucí
- v regionu jsou od jara do podzimu o víkendech

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- možnost cenově dostupného ubytování a stravování
- cenově dostupné suvenýry

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- přijíždějí za dobrodružstvím a za poznáváním přírody, ale i zábavou

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- pokud jsou dobře vedené, nejsou s nimi žádné problémy a území zatěžují minimálně

Mladší aktivní turisté

Charakteristika (kdo jsou):

- přijíždějí spíše na prodloužené víkendy nebo jednodenní výlety
- vyhledávají turisticky atraktivní místa CHKO
- využívají síť značených tras pro pěší, cykloturisty a naučné stezky
- cestují autem, často s koly
- program mohou přizpůsobit

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- snadno dostupné informace o nabídce – tipy na zajímavá neobvyklá místa v regionu
- možnost zaparkovat auto nebo odložit kolo a zavazadla
- rozumná výše vstupného resp. slevy
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- chtějí příjemně prožít společný čas v přírodě a při poznávání památek regionu

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- občas se pohybují mimo značené trasy

Rodiny s dětmi

Charakteristika (kdo jsou):

- rodiče nebo prarodiče s dětmi
- přijíždějí celoročně, mimo sezónu spíše kratší výlety, během prázdnin i delší pobyty v regionu
- dle průzkumu 83 % oslovených rodin bylo v regionu poprvé nebo jezdí jednou za několik let – vysoké procento (65 %) tvořily rodiny z Polska
- více než polovina (54 %) oslovených přijela jen na návštěvu bez noclehu, třetina zůstala v regionu 3 a více dní
- využívají síť značených tras pro pěší (61 % oslovených), navštěvují skály a skalní města (56 % Adršpach, 25 % Teplice, Ostaš, 15 % Hvězda)
- cestují autem (88 % oslovených)
- program mohou pružně přizpůsobit podle zajímavosti nabídky

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- tipy na místa v regionu s rodinnou nabídkou různě časově a fyzicky náročných možností trávení volného času
- programy pro celou rodinu včetně dětí a snadno dostupné informace o jejich nabídce
- rozumná výše vstupného resp. informace o slevách
- možnost zaparkovat auto
- možnost využít WC a občerstvení
- dětské hřiště

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- chtějí příjemně prožít společný čas v přírodě (82 % uvádí jako důvod návštěvy regionu) a při odpočinkových aktivitách (49 %)
- z témat projeví během návštěvníckého průzkumu zájem o geologii a skalní města (41 %), základní informace o oblasti (36 %) a historii oblasti (35 %)
- z aktivit projeví zájem o program pro děti (31 %), komentovanou prohlídku (30 %) a ukázkou lezení s komentářem (24 %)

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- vnímá skupina k poselství ochrany přírody – skrze děti lze působit na rodiče
- může s nimi být problém, když jsou hluční a odhazují odpadky

Páry bez dětí nebo skupiny přátel podobného věku nebo zaměření

Charakteristika (kdo jsou):

- spíše prodloužené víkendy nebo jednodenní výlety
- cestují autem, často s koly
- využívají síť turistických stezek pro pěší, cyklisty a naučné stezky
- program mohou přizpůsobit

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- tipy na zajímavá neobvyklá místa v regionu

- možnost zaparkovat auto nebo odložit kolo a zavazadla
- rozumnou výši vstupného resp. slevy
- snadno dostupné informace o nabídce
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- chtějí příjemně prožít společný čas v přírodě a při poznávání památek regionu

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- občas se pohybují mimo značené trasy

Odborníci, amatérští přírodovědci a jejich skupiny

Charakteristika (kdo jsou):

- jezdí sem hlavně botanici, ornitologové, entomologové
- přijíždějí během sezóny příslušného druhu či objektu zájmu
- vyhledávají MZCHÚ, kde se jejich druhy zpravidla vyskytují

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- přijíždějí kvůli bližšímu poznání výjimečných druhů

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- mohou škodit sešlapem citlivých lokalit, rušením živočichů v MZCHÚ nebo sběrem chráněných druhů

Zájezdy českých seniorů

Charakteristika (kdo jsou):

- jednodenní zájezdy
- vyšší střední věk a senioři
- cestují autobusem spíše na jaře do června a méně v září
- zpravidla nemají prostor pro změnu programu
- návštěva do 4 hodin
- kombinují přírodní a kulturní turistické cíle
- mají vlastní průvodce
- úroveň zájmu o přírodní fenomény bývá vyšší

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- program ušitý na míru – nabídku s jasným programem, nepříliš náročným na pohyb
- rozumná výše vstupného resp. slevy
- informace o dalších nabídkách v okolí – přírodní i kulturní dědictví
- možnost zaparkovat autobus
- možnost rychle využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- pohodový zájezd s návštěvou přírodních i historických zajímavostí, cenově dostupné služby

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- lidé se zájmem o přírodu, kteří ovlivňují své okolí

Kulturní turisté

Charakteristika (kdo jsou):

- všechny věkové kategorie
- přijíždějí spíše na prodloužené víkendy nebo jednodenní výlety, od dubna do října
- často spojené s konkrétní kulturní akcí v regionu
- zajímají se hlavně o kulturní památky a historii
- cestují většinou autem
- program mohou přizpůsobit

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- možnost zaparkovat auto
- rozumná výše vstupného resp. slevy
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- dozví se něco o místní kultuře, památkách, tradicích

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- potenciální návštěvníci přírodních lokalit regionu

Kešerři

Charakteristika (kdo jsou):

- mohou být všechny věkové kategorie, ale zpravidla spíše mladší nebo střední věk, často i páry a rodiny
- přijíždějí celoročně, pokud není sněhová pokrývka
- vyskytují se po celém území tam, kde jsou keše
- přijíždějí za sběrem keší spojeným s poznáním regionu
- část z nich, zejména místní, sami aktivně zakládají keše

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- informace o keších
- možnost zaparkovat auto
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- najdou keš, navštíví zajímavá skrytá místa a dozví se něco o místní kultuře, památkách, tradicích

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- mohou působit lokální problémy se sešlapem, odpady a pohybem mimo značené cesty v MZCHÚ
- autoři keší jsou v podstatě průvodci po místním volně přístupném dědictví, mohou významně ovlivňovat názory a chování kešerů-hledačů

Zájezdy (lázeňských) hostů z Polska

Charakteristika (kdo jsou):

- jednodenní zájezdy („balíčky“), polsky mluvící hosté
- spíše vyšší střední věk a senioři z lázní Kudowa zdroj
- cestují autobusem spíše na jaře do června a méně v září
- nemají prostor pro změnu programu, návštěva skalních měst je jedna část nabitého denního programu, trvá do 4 hodin
- mají vlastní průvodce
- deklarovaná úroveň zájmu o přírodní fenomény velmi proměnlivá

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- program ušitý na míru – nabídka s jasným programem, nepříliš náročné na pohyb
- výklad v polštině
- rozumná výše vstupného resp. slevy
- možnost zaparkovat autobus
- možnost rychle využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- možnost absolvovat skalní okruh v Adršpašských skalách

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- občas zanechávají odpadky nebo poškozují skály

Mladé polské páry a skupinky bez dětí

Charakteristika (kdo jsou):

- přijíždějí už v březnu a dubnu, pokud je pěkně; v tomto období tvoří odhadem 1/3 až 1/2 lidí, kteří projdou o víkendu Teplickými skalami, během průzkumu provedenému od května do srpna tvořili cca 50 % všech polských respondentů

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- tipy na zajímavá neobvyklá místa v regionu
- možnost zaparkovat auto
- rozumná výše vstupného resp. slevy
- informace v polštině
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- chtějí příjemně prožít společný čas při procházce skalním městem
- z témat projevíli během návštěvního průzkumu zájem o historii oblasti (46 % oslovených), geologii a skalní města (45 %) a kulturní památky a architekturu (41 %)

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- občas se pohybují mimo značené trasy

Cykloturisté

Charakteristika (kdo jsou):

- většinou jsou to rodiny s dětmi nebo skupiny známých a přátel
- většinou přijíždějí autem, kolo si vezou, část využívá cyklobusy nebo vlak
- dosud méně častí návštěvníci skal – problém s odložením kola
- nejvíce přijíždějí od dubna do listopadu, ale když je dobré počasí, výjimečně i po zbytek roku
- mimo hlavní sezónu přijíždějí spíše na kratší výlety nebo víkendové pobyty, během hlavní sezóny i na delší pobyty
- oblíbené místo je hlavně Broumovská kotlina

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- možnost bezpečně odložit kolo a zavazadla
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- jezdí se vyvětrat, relaxovat, „udělat si hezký den“
- dozví se něco o zajímavých turistických cílech v oblasti

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- problémy bývají s odhazováním odpadků, jízdou po stezkách a pěšinách, jízdou mimo cesty a volným terénem, střety s pěšími návštěvníky, rušení

Účastníci sportovních akcí

Charakteristika (kdo jsou):

- jedná se o sportovce (hlavně běžce a cyklisty), organizátory a jejich doprovod
- akce se konají celý rok, těžiště je od jara do podzimu
- zájem je prakticky o celé území CHKO

Potřeby (bez čeho se neobejdou):

- možnost bezpečně odložit kolo a zavazadla
- možnost zaparkovat vlastní vůz
- možnost využít WC a občerstvení

Očekávání (bez čeho nebudou spokojeni):

- přijíždějí za sportovním zážitkem

Dopad / význam (jak mohou uškodit či prospět)

- problém bývají odpadky, rušení zvířat, eroze, sešlap, parkování, WC

Dílčí závěry

Pokud lze soudit z dostupných dat, úroveň návštěvnosti oblasti dlouhodobě mírně roste. V území se výrazně projevuje sezónnost. Letní sezóna trvá přibližně od dubna do října, zimní sezóna je velmi závislá na sněhových podmínkách. Vrchol návštěvnosti připadá na období letních prázdnin, kdy na sledovaných místech prošlo 41–52 % všech návštěvníků za celý rok.

Detailní pohled na složení návštěvníků CHKO ukazuje velmi komplexní obraz. Složení návštěvníků se v průběhu roku významně proměňuje. S nástupem jara se nejsilnější skupinou zdají být pěší turisté na jednodenním výletě zpravidla mířící do skal a skalních měst. **Významná část denních návštěvníků skalních měst je z Polska,** počty intenzivně vzrůstají v době polských svátků. V období před prázdninami se objevuje skupina školních výletů a začíná se projevovat kratší pobytová turistika zaměřená na poznávání přírodních i kulturně-historických cílů a odpočinek. Návštěvníci v regionu tráví (prodloužené) víkendy a věnují se zejména pěší turistice. Cykloturistika je sice na vzestupu, ale zatím je výrazně slabší. Během hlavní prázdninové sezóny převažují delší pobyty. Na podzim návštěvnost výrazně klesá a má opět povahu jednodenních výletů případně víkendových pobytů zaměřených na pěší turistiku a návštěvu skal.

Průzkum současné situace

Přehled návštěvnické infrastruktury

Stručný popis infrastruktury související s interpretací území.

Území CHKO Broumovsko je dlouhodobě turisticky využíváno, takže stávající návštěvnická infrastruktura je zejména v oblasti Adršpašsko-teplických skal a Broumovských stěn značně rozvinutá. Ve stručném přehledu jsme se zaměřili především na pěší trasy, cyklotrasy, odpočívadla, tábořiště a parkoviště. Naučné stezky a expozice jsou z hlediska interpretace zajímavé především kvůli obsahu a jsou tedy popsány v části *Přehled stávající interpretace*. Samostatně je tam popsána také interpretace na prohlídkové trase v Adršpašských skalách (a s ní související infrastruktura, která vznikla v roce 2004).

Pěší trasy

Podle údajů uvedených v plánu péče je na území CHKO Broumovsko oficiálně vyznačeno zhruba 450 km pěších tras. Nej hustší síť tras se nachází v dlouhodobě turisticky využívaných lokalitách jako je NPR Adršpašsko-teplické skály a NPR Broumovské stěny, především kolem Hvězdy. Součástí infrastruktury pěších tras ve skalních městech jsou dřevěné povaly, zábradlí a kamenné stezníky. Údržbu značení pravidelně provádí značkaři odborů KČT v Trutnově a Náchodě. Prohlídkové okruhy v Adršpašských a Teplických skalách jsou zpoplatněny, v Adršpašských skalách je možné absolvovat prohlídku s průvodcem.

Síť pěších tras KČT je dostatečně hustá. Pozornost je vhodné zaměřit na **údržbu značení a vybavení tras a na eliminaci níže uvedených problémů.**

Problémy:

- **Odhazování odpadků** podél tras a v okolí odpočinkových míst **a jejich znečišťování výkaly** - problematique jsou především uzavřené okruhy, typicky skalní města, kde je relativně málo prostoru a schůdného terénu v bezprostřední blízkosti značené trasy,
- V terénu se v posledních letech častěji objevuje **souběh značení stejné trasy pro různé uživatele** (pěší, cyklo/MTB), což je problematique zejména v příkrých úsecích kopců nebo úzkých úsecích mezi skalami. Objevují se proto častěji i **konflikty pěších turistů s cyklisty, ale také pěších a cyklistů s hospodáři** (zejména při těžbě dřeva, pastvě či manipulaci zemědělské techniky) nebo v době, kdy lidé ve větším počtu přijíždějí sbírat houby a lesní plody a parkují na nevhodných místech na soukromých pozemcích.

Ze strany zřizovatelů a provozovatelů infrastruktury:

- **Málo účinná komunikace pravidel chování** – znečišťování okolí tras, vstup mimo značené trasy, ohleduplné sdílení tras a pochopení pro další uživatele cest a vlastníky pozemků (horolezectví, těžba, výkon jiné hospodářské činnosti a s tím související pohyb motorových vozidel a techniky), respektování zákazu vstupu na soukromé pozemky apod.

Cyklotrasy

V současné době je na území CHKO značena **poměrně hustá síť značených cyklotras** o celkové délce cca 300 km. Oblastí procházejí 3 cyklotrasy vybavené naučnými tabulemi (AOPK ČR) o přírodě, krajině a lidském působení na Broumovsku: Vyhlídková cesta (23 km), Stěny (část v PL, 55 km) a Stolové hory (část v PL, 126 km). Poslední z nich propojuje nejkrásnější přírodní i kulturní místa v CHKO (Adršpach,

Teplice, Broumov) a polská lázeňská města i poutní místo Vambeřice. Tyto hlavní cyklotrasy jsou vzájemně propojeny řadou spojek.

Dálkové trasy jsou značeny standardními žlutými tabulkami. Cykloturistické trasy jsou v terénu vyznačeny klasickým značením KČT (žluté pásové značky s barevným pruhem nebo trojúhelníkem – udání směru). V terénu jsme však zaznamenali také čerstvé značení tras pro MTB (pod Borem v Machově). Ne všechny propagované trasy jsou vyznačeny v terénu, zvláště obtížné trasy pro MTB.

Singltreky zatím na území CHKO provozovány nejsou. Nejbližší jsou Trutnov Trails na západě, mimo hranici CHKO, se sezónní provozní dobou. AOPK ČR posuzuje a bude nadále posuzovat jednotlivé záměry individuálně. Zohledňován je nejen dopad na konkrétní druhy, stanoviště a na krajinný ráz, ale také dopad záměrů na větším území. Přihlíženo je k zájmům vlastníků pozemků, hospodářů, obcí apod., protože nárůst návštěvníků může výrazně změnit provoz v dané lokalitě a oblasti. Posuzována je certifikace treků (má garantovat dodržování určitých standardů při přípravě i provozu) i místo, které má sloužit jako nástupní bod – přednostně v obcích, případně na brownfieldech. Pro konkrétní záměry bude potřeba stanovit omezení provozu vzhledem k sezóně v roce a denní době.

Destinační management na Broumovsku dlouhodobě buduje image Broumovska jako cyklistického regionu v česko-polském pohraničí, ve kterém jsou vítáni jak návštěvníci z ČR, tak z Polska. S tím souvisí i **vznik Bike Resortu Broumovsko**, který nabízí trasy pro rodiny s dětmi, zdatné cyklisty i cyklozávodce (Rallye Sudety). Část propagovaných tras je vždy vedena přes Polsko.

V regionu funguje **cyklobus**, který má 2 hlavní trasy:

- červenou (Hradec Králové – Náchod – Adršpach – Jívka – Trutnov – Pec pod Sněžkou)
- modrou (Náchod – Kudowa Zdroj – Broumov)

Jezdí 1. 6. až 30. 9. v sobotu, neděli a svátky, o prázdninách denně.

<https://kladskepomezi.cz/cyklobusy>

Horolezecké terény

Pískovcová skalní města Broumovska (v NPR Adršpašsko-teplické skály, NPR Broumovské stěny, NPP Polické stěny, PR Ostaš, PR Křížový vrch, PP Kočičí skály) **patří mezi nejznámější horolezecké terény** v České republice. Z výčtu je zároveň jasné, že **leží v nejceněnějších lokalitách** z hlediska ochrany přírody. Horolezecká činnost v nich představuje jeden z výrazných faktorů ovlivňujících cenné skalní ekosystémy. Lezení je dnes proto **regulováno**, a to především z důvodu rušení hnízdění zvláště chráněných druhů ptáků, sešlapu v okolí skal a následné eroze, poškozování keříčkové skalní vegetace a povrchu skal. Používání magnezia při horolezectví je všem zakázáno z důvodu změny vlastností povrchu skály, která pak ovlivňuje přirozené procesy ve skalním ekosystému i vzhled skal.

Český horolezecký svaz, který sdružuje většinu lezců, vydal Pravidla pro lezení v pískovcových oblastech v Čechách. Horolezectví na celém území CHKO Broumovsko je **vázáno na souhlas AOPK ČR**. AOPK ČR vydává pro terény rozhodnutí, které stanovuje podmínky lezení v jednotlivých lokalitách. Informace jsou umístěny na stránkách AOPK ČR a na webu ČHS www.horosvaz.cz a <http://skaly.horosvaz.cz>. Vyhrazené a se souhlasem Správy vyznačené horolezecké terény a přístupové cesty mohou používat i horolezci, kteří nejsou členy ČHS.

Problémy:

- **Lezení bez povolení, používání magnesia** (např. při boulderingu - Bor)
- **Divoké parkování na nástupních místech k horolezeckým terénům** (Křížový vrch)
- **Táboření s rozděláváním ohně ve skalách**
- **Eroze, sešlap**

Odpočívadla, schodiště, chodníky, řetězy

V blízkosti pěších tras jsou vymezena místa určená k odpočinku, která jsou **smysluplně situována ve strategických bodech, jimiž návštěvníci procházejí** – u parkovišť na nástupních bodech, křižovatkách cest a dalších místech, kde se návštěvníci přirozeně zastavují (místa s výhledem, zříceniny hradů apod.).

K větší bezpečnosti i pohodlí slouží množství dalšího vybavení pěších tras, jako jsou zábradlí, schodiště, povalové chodníky, řetězy apod.

Problémy:

- **Pravidelná údržba** – i když většina těchto zařízení byla během terénního průzkumu funkční a v pořádku, objevily se i části, které nebyly v dobrém technickém stavu (např. některá schodiště v Adršpašsko-teplických skalách).

Tábořiště, kempy a letní tábory

Táboření a rozdělávání ohňů je na celém území CHKO, mimo místa vyhrazená se souhlasem AOPK ČR, zakázáno. V CHKO je oficiálně povoleným veřejným tábořištěm kemp v Božanově, tábor „Pod Vysákem“ ve Stárkově, menší kemp s hřištěm a restaurací na Ostaši, tábořiště „Tři jezera“ u Jívky. Z větších kempů autokemp v Bučnici u Teplic nad Metují (83 míst v chatkách, místo pro cca 120 stanů a 20 karavanů), kemp Kamenec v Teplicích nad Metují (80 míst v chatkách), areál „Zděřina“ u Police nad Metují (180 míst v chatkách), autokemp ve Velkém Dřevíči u Hronova (60 míst v chatkách, 24 míst pro přívěsy, 30 pro stany, bohaté sociální a sportovní zázemí).

Správa CHKO dětské a mládežnické tábory na svém správním území dlouhodobě podporuje a v součinnosti s obcemi a vlastníky pozemků je ve správním řízení povoluje. Dodržování podmínek namátkově kontroluje. Ročně jde zhruba o 35 letních táborů. Na některých místech tábořiště bezprostředně navazují na trvalý rekreační objekt, který vytváří hospodářské a hygienické zázemí.

Parkoviště

Parkoviště jsou situována **především v obcích**, např. před úřadem, u samoobsluhy či restaurace nebo penzionu, a dále **u turistických cílů** (Dolní Adršpach, Teplické skály). **V letních měsících kapacita parkovišť často nedostačuje a návštěvníci parkují i na nevhodných místech.** Na tuto skutečnost poukazují i místní občané, jako na jeden z častých problémů, který jim v souvislosti s cestovním ruchem vadí. Stejný problém pochopitelně pociťují i návštěvníci.

Na několika místech vznikla v posledních letech **nová parkoviště** včetně hravých prvků pro děti, posezení, WC a parkovacího místa pro autobus (např. Machov/Machovská Lhota, Slavný), nebo obce rekonstruovaly stávající (např. Božanov).

Vytvoření oficiálních parkovišť s sebou však nese další tlak na rozšíření infrastruktury a nároky na údržbu (WC, odpadky), proto jich na území CHKO není mnoho. V důsledku toho obce často „trpí“ parkování i na místech, kde by se parkovat nemělo. Často se jedná o nástupní místa na turistické trasy,

typicky na konci obce na louce u kraje lesa. Za současné situace a intenzity využití jsou na hranici tolerance, okamžitým problémem by byl nárůst návštěvnosti a zvýšení počtu a frekvence parkujících vozidel. Tato místa Správa CHKO označila při zpracování Limitů jako Kritická/konfliktní.

Odpadky

Velkým problémem návštěvníckého ruchu v CHKO jsou **odpadky**. Propagování režimu „co si přinesu, to si i odnesu“ je proto velmi důležité. Komunikace této zásady směrem k návštěvníkům by měla být jedním z významných cílů práce s návštěvníckou veřejností nejen v přírodních rezervacích, ale i v obcích, které si na problém odpadků ve spojitosti s návštěvníky stěžují také. Návštěvníci by ale měli mít možnost odpadky odložit na parkovištích, resp. v místech, kde si kupují občerstvení s sebou do terénu.

WC

Znečišťování okolí odpočívadel a tras je velkým problémem **v hlavních turistických cílech** především mimo obce (Adršpašské a Teplické skály, Ostaš a Kočičí skály, Broumovské stěny, Hvězda). Přestože jsou v Dolním Adršpachu kapacitní WC a na některých místech přibýly na nově vybudovaných parkovištích v nástupních bodech toalety (Machov, Slavný), je situace z hlediska zážitku návštěvníka stále nelichotivá.

Dílčí závěr

*Stávající **sít pěších tras** je dostatečně rozsáhlá a vybavená místy k posezení, jakož i dalšími prvky, které usnadňují pohyb a zvyšují bezpečnost, např. řetězy, povalovými chodníky, schodišti, zábradlími apod. Spíše než rozšíření sítě je aktuální její **průběžná údržba**. Je potřeba, aby byl stav prvků pravidelně vyhodnocován a v případě zjištěné závady zjednána náprava.*

*Sít **cyklotras** využívá podstatnou část místních komunikací na území CHKO a částečně i sít značených tras pro pěší, kde může docházet ke střetům s ostatními uživateli.*

*Co se týče **odpadkových košů** uvnitř maloplošných chráněných území, **je třeba propagovat zásadu „co si přinesu, to si i odnesu“**.*

*Možnosti **parkování** jsou na mnoha místech omezené a neodpovídají požadavkům ze strany návštěvníků během hlavní sezóny. Možnost rozšíření / zlegalizování „divokých“ parkovacích ploch je však sporná, protože nejsou jasné důsledky takovýchto kroků a jak obce, tak Správa CHKO jsou velmi obezřetní. Někteří čekají, jak se vyvine situace v místech, kde byla nově parkoviště vybudována. Jejich zkušenost bude důležitá pro ostatní, kteří o parkovištích uvažují. V době přípravy KPNV si KHK zadal ke zpracování studii, která by měla řešit problematiku dopravy a rozvoje cestovního ruchu a návštěvnícké infrastruktury v nejvytíženějších místech CHKO.*

Lokalizace a rozsah služeb

Jak je oblast vybavena základními službami pro turisty.

Hlavním centrem turistických služeb na území CHKO Broumovsko je oblast Teplic nad Metují a Adršpachu, Broumov a okolí.

Podle údajů ČSÚ fungovalo k 7. 8. 2018 na území CHKO Broumovsko 84 ubytovacích zařízení. Nejvíce zařízení bylo registrováno v Teplicích nad Metují a okolí – 1 hotel, 15 penzionů, 3 kempy, 2 turistické ubytovny, dále pak v Adršpachu 1 hotel a 10 penzionů, v Broumově 2 hotely, 2 penziony, 1 turistická ubytovna a 2 ubytování v soukromí, v Polici nad Metují 1 hotel, 3 penziony, turistická ubytovna a chatová osada, většina s celoročním provozem. Převládají menší zařízení – 41 uvádí kapacitu do 10 pokojů, jen tři zařízení mají kapacitu v rozmezí 51-100 pokojů. Jen 8 zařízení je hotelového typu (z toho 6 v kategorii ***, zbytek nižší), 46 zařízení je vedeno jako penzion, kempů a chatových osad je evidováno 12. Je jasné, že výše uvedené dostupné údaje neposkytují úplný obrázek, protože neevidují ubytování v soukromí – ve statistice jsou jen 3. Dávají nicméně základní představu o struktuře a rozložení ubytovacích služeb na území CHKO.

Stravovací služby jsou soustředěny v hlavních turistických centrech a poblíž nejnavštěvovanějších turistických cílů, jako jsou skalní města. V území působí množství sezónních restaurací a stánků. Kvalita i dostupnost nabízených stravovacích služeb je podle vlastních zkušeností velmi proměnlivá.

Služby pro cyklisty se postupně rozvíjejí – do sítě Cyklisté vítáni je zapojeno 1 zařízení z Machova, na turistickém portálu www.broumovsko.cz byly v sezóně 2018 nabídky 4 půjčoven kol.

Turistická informační centra se v CHKO Broumovsko nacházejí v obcích Broumov (2x), Adršpach, Police nad Metují, Teplice nad Metují, Hronov a Meziměstí. Zjištěná úroveň a rozsah podávaných informací i ochota personálu byly na dobré úrovni. Správa CHKO s nimi komunikuje příležitostně, zejména při pořádání konkrétních akcí. Vzhledem k lokalizaci pracoviště v Polici nad Metují, je Správa nejčastěji v kontaktu s TIC v Polici.

Území nabízí možnosti koupání na koupalištích v Teplicích nad Metují, Polici nad Metují a Meziměstí. Oblíbené je i přírodní koupání ve vodní nádrži v polském Radkowě.

V omezené míře a za příznivých klimatických podmínek funguje na Broumovsku i lyžování. Sjezdovky se nacházejí v pěti lokalitách (Radvanice, Machov, Police nad Metují, Teplice nad Metují a Janovičky u Broumova) a běžecké možnosti jsou v Javořích horách, okolí Hronova, na Machovsku, v Broumovských stěnách, na Policku, v okolí Adršpachu, v Jestřebích horách a v okolí Bischofsteinu.

Dílčí závěr

*S ohledem na dlouhodobou tradici cestovního ruchu v některých lokalitách (Adršpach, Teplice nad Metují, Hronov a okolí) je v těchto lokalitách turistická infrastruktura rozvinutá. V posledních letech se turistické služby rozvíjejí i mimo tato tradiční centra, např. v Broumově (zejména ve vazbě na rekonstruovaný klášter). **Vzhledem k převládajícímu trendu posledních let, kdy roste obliba domácího cestovního ruchu – především kratších dovolených, lze předpokládat, že turistické služby v regionu se budou nadále rozvíjet.** Zejména v oblasti stravování by bylo vhodné se zaměřit na zvýšení kvality a dostupnosti nabízených služeb.*

Chybějící služby v území

Které služby v území chybí a mohly by zkvalitnit návštěvnický zážitek.

V současnosti je v regionu nedostatečná nabídka půjčoven sportovních potřeb a půjčoven / opraven kol. Kola lze často půjčit pouze v rámci ubytovacích služeb. Podobně **je obtížné bezpečně odložit kolo** např. během návštěvy turistického cíle, jako je hrad. Ceny kol, které si dnes návštěvníci pořizují, však jejich odložení komplikují – návštěvníci jsou méně často ochotni nechat kola bez přímého dozoru.

Kromě expozice (Infobod) *Krajina, pískovec a člověk* v broumovském klášteře, která podává základní přehled fenoménů CHKO, nemá Broumovsko v současné době reprezentativní expozici CHKO a návštěvnické středisko, které by poskytovalo související služby a informace.

V regionu v současnosti chybí atraktivní nabídka **průvodcovské služby**. Některé turistické cíle sice prohlídky nabízejí, ale kvalita často velmi kolísá (viz Přehled stávající interpretace, Prohlídky s průvodcem). Vzhledem k množství návštěvníků, kteří zde tráví kratší nebo delší pobyty, je pravděpodobné, že by se při vhodném zaměření a přiměřených cenách takováto služba mohla uživit. Při dobré spolupráci se Správou CHKO by služba mohla přispět i k usměrňování návštěvníků v terénu a jejich nenásilné osvětě.

Dílčí závěr

Přes poměrně pestrou nabídku turistických služeb v regionu některé důležité zatím chybějí, například úschovny kol, pružnější možnost půjčování kol, lepší možnost pohybu návštěvníků po regionu hromadnou dopravou nebo kvalitní profesionální průvodcovská služba a návštěvnické středisko.

Vnější obraz území

Jakými prostředky je území prezentováno navenek a jaký obraz území je komunikován.

Témata

Nejčastěji se opakující a nejvýraznější témata / sdělení o Broumovsku:

Z analýzy volně dostupných tiskovin, internetových stránek, FB profilů a skupin, videí na YouTube, serveru České televize a z reportáží Českého rozhlasu vyplývají následující nejsilnější sdělení, resp. témata:

- skály, skalní města – a všechny možné superlativy
- barokní krajina
- Broumovský klášter
- barokní kostely

Očekávání

Co si lidé přijíždějící na Broumovsko mohou na základě vytvářeného obrazu území myslet, že zde najdou a zažijí:

- divočinu a dobrodružství - tajemná a trochu nebezpečná zákoutí mezi skalami
- ztišení v prostředí klášterů a kostelů, barokní architekturu a krajinu
- výjimečnou vesnickou architekturu
- skalní útvary, které jsou pojmenované (ukazatele a směrovky)
- vyhlídky
- pískovcová skalní města
- divokou přírodu
- čistou vodu
- liduprázdný kraj a prázdná parkoviště

Informační kanály

Souhrnné hodnocení informačních kanálů o Broumovsku:

- o Broumovsku se lze snadno dozvědět prostřednictvím všech obecně používaných informačních kanálů – internetu, televize, rozhlasu i tiskovin
- Broumovsko je prezentované jako místo, které nabízí přírodní krásy i kulturní zajímavosti
- přímá souvislost mezi pojmem Broumovsko a existencí stejnojmenné CHKO se příliš často a intenzivně neprezentuje a není zcela jasné, co přesně Broumovsko zahrnuje – jestli je to Broumov a okolí, nebo i Police nad Metují, nebo zda oblast Adršpašsko-teplických skal, zejména Adršpachu, je samostatná oblast, matoucí je i vztah Kladského pomezí a Broumovska
- vlastní prezentace CHKO Broumovsko návštěvníky příliš neoslovuje
- z ochrannářských témat se v poslední době v souvislosti s Broumovskem objevuje téma vlka, často prezentované spíše negativně jako problém pro chovatele ovcí

Celkový obraz Broumovska je poněkud rozporuplný. Na jednu stranu zejména videa, ale i tiskoviny a většina webů prezentují Broumovsko jako krásné území bez lidí. Současně se ale v médiích objevují zprávy, že v Adršpachu opakovaně kolabuje doprava a skály jsou přeplněné

(především vinou polských návštěvníků, kterým je určeno mnoho vydávaných materiálů v polštině, což znamená, že o ně je zájem).

Zaměstnanci AOPK ČR v médiích říkají, že je v oblasti Adršpachu lidí moc, naproti tomu starosta obce a zaměstnanci provozovatele skalního okruhu se vyjadřují v tom smyslu, že to není zase až tak hrozné, jak se píše.

Dílčí závěr

Broumovsko je prezentováno hlavně prostřednictvím svých přírodních krás, i když většinou nechybí ani zmínka o kulturním dědictví oblasti. Je prezentováno spíše jako oblast méně navštěvovaná, jen občas je zmiňována skutečnost, že Adršpašské skály patří k nejvíce navštěvovaným turistickým cílům v ČR. Do médií pronikají opakované problémy s dopravním kolapsem přetížené oblasti Adršpachu, které jsou v rozporu s vytvářeným obrazem méně navštěvované oblasti.

Není úplně jasné, jaká oblast se pod pojmem Broumovsko myslí (územní vymezení se liší v různých kontextech: např. CHKO Broumovsko, Region Broumovsko, Národní geopark Broumovsko).

Se spojením pojmu Broumovsko a CHKO se v oblasti cestovního ruchu pracuje spíše okrajově. Stávající vlastní prezentace CHKO návštěvníky příliš neoslovuje. Z ochrannářských témat se v médiích objevuje v souvislosti s Broumovskem problematika návratu vlka, která je prezentovaná spíše jako problém pro chovatele ovcí, než jako pozitivní známka kvality přírodního prostředí.

Na polské straně je obraz území v posledních letech vytvářen ve spolupráci s českými partnery, především v rámci přeshraničních projektů. Obraz je velmi podobný jako ten, který vytváří destinační management Kladského Pomezí a Regionu Broumovsko. Průzkum návštěvníků v roce 2018 však potvrdil, že pohled Poláků na nás je většinou příznivější, než je tomu naopak. Na rozdíl od Čechů jim méně vadily počty návštěvníků, dopravní komplikace, fronty a čekání – situaci hodnotili jako lepší než na podobných lokalitách v Polsku, přes všechny zmiňované problémy, které odrazují české návštěvníky.

Přehled stávající interpretace

jaké formy interpretace se v území vyskytují a čemu se interpretace tematicky věnuje, jaký dojem vyvolává

Pro potřeby interpretačního plánu jsme se zaměřili na interpretaci formou **naučných stezek, venkovních expozic** (minigeoparků), **muzejních expozic** tematicky souvisejících s CHKO a **panelů ke zvláště chráněným územím**. Kromě interpretace jsme sledovali **panely prezentující pravidla chování**.

Podrobněji jsou zde popsány vybrané NS, které jsou buď **v majetku AOPK ČR nebo mají** pro interpretaci CHKO Broumovsko a jeho fenoménů další **potenciál** (Správa CHKO je schopna se na případné úpravě dohodnout apod.). U expozic jsme se podrobněji zaměřili především na **expozice tematicky související s CHKO a jeho fenomény nebo expozice v důležitých nástupních bodech do území** (Broumov, Police nad Metují).

Správa CHKO Broumovsko bývá často oslovena a konzultuje **trasování stezek**. Bývá také žádána o **spolupráci na přípravě obsahu panelů**, zvláště u témat spojených s přírodou a krajinou, což je však při pracovním vytížení pracovníků Správy CHKO málokdy reálné.

Vzhledem k vysokému počtu stávajících stezek a volně stojících informačních panelů z různých dotačních ér, je Správa CHKO k umísťování další infrastruktury do krajiny spíše skeptická. **K nasycení území panely výrazně přispělo také umístění četných panelů a hraničníků AOPK ČR k jednotlivým MZCHÚ v roce 2014** (viz dále Panely k MZCHÚ).

Kromě **1 naučné stezky AOPK ČR** je na území CHKO a v jejím okolí **celkem více než 20 (!) naučných stezek a naučných tras**, které byly zřízeny **obcemi, organizacemi či spolky**.

Jedná se o klasické **panelové naučné stezky** (přímo na území CHKO především u Machova, Dolního Adršpachu, Hronova, Teplic nad Metují, Křinic, Suchého dolu, Rožmitálu), ale i o **virtuální stezky** založené na technologii QR kódů (Broumovskem za příběhy Země. A bez kopání!), případně volně propojené body využívající QR kódy (klášter Broumov, kostely broumovské skupiny...).

Naučné stezky v majetku AOPK ČR

Na území CHKO Broumovsko se jedná pouze o **1 naučnou stezku a panely na 9 cyklotrasách**.

Naučná stezka	Délka	Počet panelů	Další mobiliář	Poznámka
NS Teplickým skalním městem (NS Josefa Vavrouška)	8 km	19		
základní okruh v Teplickém skalním městě	5,5 km	16 standardních	zábradlí, schody, žebříky	Možný výstup na zříceninu hradu Střmen V době hnízdění sokolů uzavřena část v okolí Chrámových stěn
spojka ve Vlčí rokli	2,5 km	3 pultové	povalový chodník, zábradlí, protierozní opatření	

Naučná trasa	Délka	Počet panelů	Barva značení	Poznámka
Cyklistické trasy	250km	27		cyklotrasy se částečně překrývají
Cyklotrasa č. 4000 Okruh Stěny	54 km		červené	zasahuje do Polska
Cyklotrasa č. 4001 Vyhlídková cesta	27 km		modré	
Cyklotrasa č. 4002 Javoří hory a Broumovské stěny	35 km		modré	
Cyklotrasa č. 4003 Pánova cesta	5 km		zelené	
Cyklotrasa č. 4004 Kamenná cesta	6 km		zelené	
Cyklotrasa č. 4020 Stolové hory	128 km *		silniční žluté	zasahuje do Polska
Cyklotrasa č. 4032 Zelené údolí	7 km		silniční žluté	
Cyklotrasa č. 4150 Bělská	4 km		zelené	
Cyklotrasa č. 4151 Vambeřická	4 km		bílé	
CELKEM (panely AOPK ČR na cyklotrasách + naučná stezka)	260 km *	19 + 27 cyklo		*cyklotrasy se částečně překrývají

Texty NS Teplickým skalním městem (NS Josefa Vavrouška) jsou **v češtině, s polským a anglickým shrnutím**, na informačních cedulích na cyklotrasách jsou pouze **v češtině**.

Naučné stezky jiných zřizovatelů tematicky související s CHKO a ochranou přírody

Naučná stezka	Délka	Počet panelů	Další mobiliář	Vlastník /správce
NS Lom Rožmitál u Broumova	1,5 km	7 panelů		Zemědělské družstvo Šonov (provozovatel lomu)
NS Řídícího učitele Jaroslava Petra	4,7 km (skutečná 6,5 km)	10 panelů	posezení, vyhlídka	Městys Machov
NS Proč chodit daleko? ...raději zůstaňte v Křinicích	14,5 km	19 panelů	Instalace (Brána času)	Obec Křinice
NS Pod Křížovým vrchem v Adršpachu	2,5 km	6 panelů	lavičky	Obec Adršpach
NS Skály – Bischofstein	1 km	4 panely		Město Teplice nad Metují

NS Teplickým skalním městem Josefa Vavrouška (AOPK ČR)

Jediná naučná stezka přímo na území CHKO Broumovsko, která je v majetku AOPK ČR. Na trase je několik míst k posezení, některá s přístřeškem. Kromě toalet u vchodu do Teplických skal jinde na trase WC není. Někdy je označována jako Naučná stezka Josefa Vavrouška.

Vedení trasy:

Naučná stezka má **2 části – 1) základní** smyčku v Teplických skalách (cca 5,5 km), která začíná před vstupem na placený prohlídkový okruh Teplických skal a **2) spojku ve Vlčí rokli** (cca 2,5 km), která propojuje Teplické skalní město s Adršpašským skalním městem. **Část trasy** v okolí Chrámových stěn bývá **uzavírána v době hnízdění sokola**.

Dostupnost:

Z hlediska dopravy je stezka **dobře dostupná jak návštěvníkům, kteří přijíždí autem či autobusem** (menší parkoviště přímo u začátku trasy v Teplických skalách, případně v Teplicích nad Metují, odkud je to pěšky po červené mimo hlavní komunikaci cca 30 min), **tak těm, kteří přijedou hromadnou dopravou** (železniční zastávka Teplice n/Metují – Skály 300 m, autobusová zastávka Teplice n/Metují, Skály 150 m). **Vstup do Teplických skal je zpoplatněn** (v roce 2018 bylo vstupné pro dospělého duben-říjen 100 Kč, listopad-březen 60 Kč).

Do Teplických skal je možné se dostat také **z opačného směru od Janovic**, opět **autem** (parkoviště v obci u restaurace nebo penzionu U Tyšerů), **vlakem** (zastávka Janovice u Trutnova) i **autobusem** (zastávka Jívka - Janovice, hostinec). Z Janovic je to pak po zelené cca 3 km (1 hodina) na rozcestí Krápníky, kde se návštěvníci mohou napojit na trasu NS. Návštěvníci se takto často vyhýbají placení vstupného na okruh Teplických skal.

Úsek ve Vlčí rokli je méně náročné absolvovat buď z Teplických skal, nebo při příchodu z Janovic po absolvování základní trasy stezky. Při příchodu z Adršpašských skal musí návštěvníci překonat poměrně prudké stoupání a sestup. Projít najednou poctivě celou trasu stezky včetně spojky zvládnou jen fyzicky zdatnější návštěvníci, kteří mají dostatek času a jsou odhodláni celou stezku absolvovat.

Dalším faktorem, který musí návštěvníci zvažovat, je cena za vstup. Pokud přicházejí na základní okruh stezky přes Vlčí rokli od Adršpachu (placený vstup, v roce 2018 pro dospělého Adršpašské skály duben-říjen 120 Kč, listopad-březen 80 Kč), **budou potřebovat další vstupenku do Teplických skal**.

Trasa ve vztahu k obsahu:

Trasa NS byla **dobře zvolena** – provede návštěvníka Teplickým skalním městem a Vlčí rokli a přiblíží mu přírodní fenomény skalních měst, rašelinišť, lesních porostů i historii objevování skal. Totéž platí pro novější panely na spojnici ve Vlčí rokli. U většiny panelů bylo téma zvoleno tak, že i návštěvníkovi, který je tady poprvé, je jasná tematická vazba na místo. Výbornou ukázkou jsou 3 nové pultové panely ve Vlčí rokli a na základním okruhu především panel č. 6. U části trasy v okolí Chrámových stěn, která je uzavírána v době hnízdění sokola, je instalován tematicky související, ale odlišně graficky zpracovaný panel věnovaný sokolům (je na trase, ale není přímo součástí NS).

Technický stav panelů:

Po nedávné rekonstrukci jsou panely **v dobrém technickém stavu**, nicméně **nově instalované dřevěné prvky pro děti** ve spodní části panelů **začínají na některých místech již černat** (např. panel 13) a plíseň překrývá text. QR kódy na panelech nebyly v době kontroly stezky (únor, květen 2018) funkční – odkaz na web nefungoval. Povalové chodníky byly většinou v dobrém stavu. Na některých místech budou

v brzké době vyžadovat opravu (přechod přes potok mezi panely 17 a 18 ve Vlčí rokli). V době kontroly stezky 14. 5. 2018 probíhala oprava turistické lávky ve Vlčí rokli a průchod byl ztížen, provoz trasy nebyl přerušen.

Značení a orientace:

Stezka **využívá značených tras KČT** (Teplické skalní město = **modrá**, Vlčí rokle = **žlutá**). Je značena i značkou pro NS. Matoucí je rozcestí v úvodu stezky, u odbočky do Vlčí rokle (pokud návštěvník nemíří tam, ale chce absolvovat základní okruh stezky). Částečně je to kvůli instalovanému hraničníku a panelu k MZCHÚ, které na jinak nezajímavém rozcestí přitahují pozornost návštěvníka víc než černobílé šipky o směru prohlídky (ty navíc neudávají směr trasy NS). **Na rozcestích** může být pro návštěvníka, který je zde poprvé, **složitější zvolit správný směr**. Na těchto místech by významně pomohla menší mapa s trasou stezky, podobně jako je tomu v Adršpašských skalách, kde jsou tyto cedulky jednou z nejužitečnějších součástí infrastruktury. Jedinou podobnou mapku jsme našli ve Vlčí rokli (rozcestí Pod sedmi schody). **V době probíhajících oprav** infrastruktury **Správa CHKO v dostatečné vzdálenosti rozmísťuje informace o omezení pohybu** v místě opravy, komunikováno je také **uzavírání části okruhu kvůli hnízdění sokola**.

Panely neobsahují orientační mapku trasy. Návštěvníci dostávají u vchodu do Teplických skal letáček k Teplickému skalnímu městu. Ten však není určen primárně pro potřeby návštěvníků NS a uvedené zajímavé body a značení jsou často spíše matoucí, než aby pomohly v orientaci na NS.

Obsah a forma:

Jde o **klasickou naučnou stezku** postavenou na monotematických panelech, po aktualizaci **doplněnou o přitažlivou interaktivní část pro děti**. Ta je **v současné době nejsrozumitelnějším a nej přístupnějším prvkem stezky**. Je **zajímavá i pro dospělého návštěvníka** – zdánlivě minimalistický obsah je dobře promyšlen (stopy, typické postoje a pohyby prezentovaných živočichů, kteří se tak návštěvníkům „připomínají“ a na panelech ožívají).

Texty na cedulích **informují o fenoménech skalních měst a historii objevování skalních měst i jejich podzemí**. Pokrývají širokou škálu témat **od klasických přírodovědných a ochranných** (např. voda, lesy, geologie, mrtvé dřevo) **až po témata historická**. Zda si návštěvník monotematické panely na jednotlivých zastaveních sám spojí v jednotný celkový obrázek, je otázka. **Informace jsou zajímavé, je použit zajímavý textový i obrazový materiál, jeho potenciál však zůstává většinou nevyužit, protože obsah jednotlivých panelů (ani stezky) nedává dohromady kompaktní celek. Stezce i panelům chybí základní sdělení. Někde v roli sdělení zafungují citáty, ale dobře je pak dál rozvíjí jen panel č. 6 a panely 17, 18, 19 ve Vlčí rokli.** Z použitých citátů je patrný ambiciózní záměr přimět návštěvníka hlouběji se zamyslet, což jistě činí stezku zajímavější. Tato snaha však vyznívá většinou naprázdno, a to je škoda – v konkurenci různých informací na zbytku panelu totiž není dostatečný prostor na to vysvětlit obsah citátů a zasadit je do kontextu.

Graficky je poměr textu a obrázků vyvážený. Grafická šablona (jednotný manuál AOPK) **posiluje podvědomě propojení s panely MZCHÚ**, se kterými se návštěvník na území CHKO i jinde po republice setká. **Velikost písma, členění textu, využití obrazového materiálu (cca 50 %) a cizojazyčná shrnutí (cca 1/3 plochy panelu), jednoznačně usnadňují návštěvníkům orientaci v textu a zvyšují přitažlivost panelu.** Na druhou stranu zmenšují prostor pro hlavní text. Snaha komunikovat příliš mnoho na malém prostoru (navíc za předpokladu, že je potřeba složitá témata přiblížit velmi zjednodušeným způsobem) vede k tomu, že **výsledný dojem z panelu je značně roztříštěný**. S panelem pravděpodobně není

spokojen po stránce odborné ani jeho tvůrce, a přes všechnu snahu je **málo srozumitelný pro běžného návštěvníka stezky** (příkladem je hned panel č. 1, který měl vysvětlit, proč je stezka věnována památce J. Vavrouška). **U panelů, kde se propojení jednotlivých obsahových prvků** (citát, text, foto, schéma, Víte, že..., případně dětský prvek) **podařilo, výrazně vzrůstá jejich informační hodnota i výsledný dojem z panelu** (již zmiňovaný panel č. 6 na základním okruhu, nejnovější pultové panely č. 17, 18, 19 ve Vlčí roklí).

	
<p>Na trase stezky je několik zastřešených odpočinkových míst, která návštěvníci využívají v letní sezóně i v zimě. Na většině míst jsou u posezení naistalovány odpadkové koše.</p>	<p>Jeden z nejzdařilejších panelů celé stezky. Je propojen s místem a všechny jeho části (citát, text, foto, schéma, Víte, že..., dětský prvek) jsou provázány a podporují hlavní sdělení panelu.</p>
	
<p>Panely jsou dobře umístěny. Propojení s místem funguje nejlépe u pultových panelů - návštěvník může sledovat to, o čem čte, přímo před sebou a snadno přeskakovat pohledem od textu před sebe.</p>	<p>Velikost písma i barevnost je dobrá, usnadňuje čtení. Text je rozčleněn do odstavců s podnadpisy, které umožňují rychlejší orientaci v obsahu panelu. Kladem je využití jednotného grafického manuálu AOPK.</p>

	
<p>Technický stav panelů i infrastruktury je dobrý, je vidět, že zřizovatel se o stezku stará. Zde bude ale potřeba zasáhnout – větve brání přístupu k panelu.</p>	<p>U tohoto panelu překáží průměrně vysokému člověku ve čtení stříška, musí se ke čtení sehnout. Pozitivní je poměr obrázků a fotek (cca 50%).</p>
	
<p>Přestože QR kódy využije jen zlomek návštěvníků, měly by jako součást panelů fungovat, zvláště pokud se jedná o stránky AOPK ČR, je to vizitka organizace. V době kontroly stezky kódy nebyly funkční.</p>	<p>Dětské dřevěné prvky v dolní části panelů jsou zajímavým oživením stezky. Na některých místech se bohužel brzy po instalaci objevuje plíseň, což zbytečně kazí dojem z jinak pěkného panelu a stezky.</p>

Závěr hodnocení NS Teplickým skalním městem:

Stezka je na výborném, velmi exponovaném místě z hlediska pohybu návštěvníků. V Teplických skalách (na rozdíl od přeplněných Adršpašských skal) je stále možné na návštěvníky působit a je zde prostor jak formou panelů naučné stezky zaujmout. AOPK ČR si **uvědomuje hodnotu stezky jako důležitého komunikačního prostředku** a o infrastrukturu se **důsledně stará**.

Z komunikačního hlediska je potenciál stezky využit jen částečně. Stávající pojetí příliš **nekomunikuje problémy, které jsou s prezentovanými biotopy a přírodními zdroji (voda, skalní města jako útočiště v krajině) a jejich využíváním spojeny** – a ty se dotýkají přímo návštěvníků (např. zhoršení kvality vody a prostředí, nedostatek vody, zhoršování stavu přírodních památek – rytí do skal). Do budoucna by si stezka zasloužila konceptní pojetí, které by více zohledňovalo hlavní sdělení KPNV, především sdělení týkající se péče o fenomény a území.

NS Lom Rožmitál u Broumova (Zemědělské družstvo Šonov)

Silné stránky:

- krátká, udržovaná okružní trasa zajímavým terénem aktivního lomu, parkoviště u lomu s úvodním panelem, přitažlivé grafické zpracování, tištěný průvodce ke stezce pro vážnější zájemce (brožura však není běžně dostupná), výborná lokalita pro exkurzi s průvodcem
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO:* geologie (typické horniny, na které je možnost si sáhnout, důlní zařízení jsou viditelná z trasy stezky a je možné sledovat provoz, využití přírodních zdrojů a následná revitalizace těžebních prostor a vytváření nových stanovišť – útočišť pro rostliny a živočichy v krajině), krajina (z nejvyššího místa lomu výhled do krajiny – pultový panoramatický panel)

Slabé stránky:

- texty jsou příliš odborné a málo přístupné běžnému návštěvníkovi, zpracování (monotematický přístup k panelům) neusnadňuje pochopení tématu v souvislostech a význam geologického dědictví pro dnešního člověka, panely s texty jsou příliš vysoko a špatně se čtou, podobně použití bílého textu na světlezeleném podkladu, a to především u malých panelů, kde je písmo menší
- od vyhlídky se značení občas ztrácí

	
<p>Stezka je krátká, dobře trasovaná. Nabízí výhled do krajiny i na aktivní těžební prostor. Je celkově v dobrém stavu. Zajímavá lokalita se základní informační infrastrukturou pro potenciální exkurzi s průvodcem. Výhodou je malé parkoviště u vstupu.</p>	<p>Panel a 180 cm vysoký návštěvník. Grafické zpracování i fotografie přitažlivé, přístupnost textu pro běžného návštěvníka nižší.</p>

NS Řídícího učitele Jaroslava Petra (Městys Machov)

Silné stránky:

- okružní trasa atraktivním terénem (včetně centra obce), zázemí v obci (občerstvení/samoobsluha, zastávka autobusu, parkoviště), kvalitní technologické řešení panelů (cedulí s textem), které jsou od roku vzniku stezky (2010) stále ve výborném stavu, včetně barevnosti, dobré značení trasy (KČT) ve volné krajině mimo Machov (kromě spodní části sjezdovky, kde se žlutá turistická ztrácí)
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO:* voda (gravitační vodovod na Boru, přirozené vodní toky, přímo na trase potoky, studánka s posezením), krajina a architektura (výhledy ze sjezdovky na

krajinu Polické pánve – posezení s pultovým panoramatickým panelem, dále možnost výstupu na vyhlídku na Boru, zachovalé dlážděné cesty v lese), lesy (smíšený les, přirozená obnova, velký počet mravenišť v lese na Boru), nešetrné lezení (viditelné stopy po boulderingu = bílé skvrny od magnesia na skalách).

Slabé stránky:

- velmi špatná orientace mezi zastaveními přímo v Machově (5 z 10 je v obci – panely obsahují pěkně graficky řešenou mapku, která je ale nepraktická a na panelech mimo obec dokonce uříznutá, dobrý nápad se tak minul účinkem), pro některé návštěvníky příkrý výstup (sjezdovka) a sestup do údolí, panely jsou přetíženy textem, a z toho důvodu málo atraktivní pro běžného čtenáře (pokud chce absolvovat stezku jako celek a nesoustředí se jen na samostatné panely, na které by měl více času)

- v současném pojetí by stezka nejlépe fungovala jako doplňující výuková pomůcka pro školní skupiny, pro běžného návštěvníka je z hlediska obsahového zpracování panelů málo přístupná, výjimkou je panoramatický panel (zastavení č. 7 „U Jeřábu“ na Bukovině), který je bez textu.

	
<p>Zastavení s panoramatickým panelem a posezením nabízí pohledy na krajinu Polické pánve. Dále po trase je odbočka i na oficiální vyhlídku na Boru.</p>	<p>Témata panelů jsou zajímavá, ale panely jsou přetíženy textem. Technologické zpracování panelů je vynikající a infrastruktura je celkově v dobrém stavu.</p>
	
<p>Do dálky bílé svítící stopy po magnesiu nelegálně používaném boulderisty jsou viditelné z trasy stezky. Návštěvník tady může vidět fenomén problematický z hlediska ochrany přírody na vlastní oči.</p>	<p>Kromě borského vodovodu jsou zajímavým technickým a krajinářským fenoménem tradiční dlážděné lesní cesty, na které návštěvník narazí na několika místech na trase.</p>

NS Proč chodit daleko? ...raději zůstaňte v Křinicích (Obec Křinice)

Silné stránky:

- okružní trasa po zajímavých místech v obci, která by návštěvník jinak míjel bez povšimnutí, zázemí v obci (zastávka autobusu – může fungovat i jako přístřešek v případě špatného počasí, parkoviště), přes starší vzhled je stezka stále udržována funkční, na některých místech přidána mapka s trasou stezky, kolem části panelů návštěvník prochází, i případě, že Křinicemi pouze prochází (červená KČT)

- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO*: lidová architektura (vesnická památková rezervace, zděné statky broumovského typu z 18. a 19. století s okolním hospodářstvím, křížky), geologie (meteorit, barva půdy na poli, využití kamene ve stavitelství), voda (přívod vody do Broumova), krajina (pohled na Broumov, Broumovské stěny a hraniční hory, aleje), zemědělství (návštěvník vidí zemědělské hospodaření v obci a okolí)

Slabé stránky:

- místy horší orientace, některé části infrastruktury působí dojmem, že se o ně nikdo nestará (Brána času), grafické zpracování dnes už působí zastarale, nepříliš čtivě a přístupně zpracované texty, na některých místech chybí jasné propojení textu panelu s konkrétním místem, kde je popisovaná věc vidět (texty by stejně dobře mohly být v publikaci nebo na webu, návštěvník nemusí být v terénu), absolvování celé stezky je poměrně časově náročné a je nepravděpodobné, že by běžný návštěvník trasu prošel celou (o přečtení všech panelů nemluvě)

- v současném pojetí by stezka nejlépe fungovala pro návštěvníky, kteří jsou ubytováni přímo v obci, mohou zde trávit více času a na místo se vracet, většina návštěvníků však Křinicemi spíše prochází po značené červené trase KČT z Broumova na Hvězdu nebo naopak

Panely upozorňují na typické prvky a stavby v krajině Broumovska – stromořadí, pole, statky. Trasa zasahuje i na turisticky velmi frekventovaná místa, jako je kaple u výstupu z Ameriky na Hvězdu.

Tento panel byl osazen před umístěním panelů k MZCHÚ a pomáhal suplovat upozornění na hodnoty CHKO před výstupem na Hvězdu. Dnes je jeho obsah panelů u MZCHÚ z větší části dublovan.

NS Pod Křížovým vrchem v Adršpachu (Obec Adršpach)

Silné stránky:

- dobré umístění i délka trasy, okružní trasa s možností návštěvy zámku v Adršpachu a výstupu na Křížový vrch, lavičky, velká část trasy lesem (výhoda v horkém letním počasí), zajímavý pohled na klasická témata, na panelech je spousta materiálu pro malé badatele (rodiče s dětmi) nebo školní skupiny, zajímavé hmatové prvky, texty mají často formu osobnější komunikace s návštěvníkem, mnohem lépe se zde daří komunikovat procesy, a především souvislosti mezi jednotlivými částmi přírody, které jsou většinou prezentovány izolovaně a návštěvník si je bez znalosti souvislostí sám nepropojí, dobrá lokalita pro případné exkurze s průvodcem

- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO*: živočichové a rostliny lesa (obyvatelé lesů a skalních měst, jak je pozorovat a poznat – chování, pobyťová znamení), geologie (pískovce a jejich využití - křížová cesta), krajina (využití přírodních zdrojů a vliv člověka na krajinu Broumovska)

	
Velkou výhodou je okružní trasa stezky a lokalizace v Adršpachu. Vyhledka z Křížového vrchu i zastavení u lesa (č. 6) nabízí krásný výhled na Adršpašské skály.	Panely jsou doplněny hmatovými prvky, které zvyšují jejich atraktivitu. Množstvím informací osloví spíše rodiny s mladými badateli než běžného návštěvníka.
	
Témata jsou netradičně zpracována a snaží se více přiblížit procesy a souvislosti, které návštěvníkům u jiné infrastruktury k pochopení izolovaně prezentovaných informací chybí. Komunikace je osobnější.	Od panelu č. 4 je možná odbočka k vyhlídce na Křížový vrch (infrastruktura LČR). Zde není vyřešena orientace, chybí směr pokračování NS – je naznačen slovně na konci (!) textu panelu = jakoby nebyl.

Slabé stránky:

- v některých místech horší orientace (křížovátka s panelem č. 4), protože na panelech není mapa s plánkem trasy (je pouze na úvodním panelu) a slovní pokyny návštěvník často nepochopí či přehlédne, panely jsou informačně tak hutné, že by u nich návštěvník potřeboval strávit víc času (např. rodina s dětmi) – to je v pořádku tam, kde je poblíž panelu lavička, jinde je to problém

- v současném pojetí by stezka nejlépe fungovala jako výuková pomůcka pro školní skupiny nebo aktivní rodiče s dětmi, kteří se chtějí něco nového dozvědět a takovouto inspirativní infrastrukturu vyhledávají / pro běžného návštěvníka je stezka přesycená informacemi, z panelů přečte minimum, což je velká škoda, panelům by pomohla lepší organizace a členění textu, ve stávajícím se těžko orientuje, čtenář si nemůže dostatečně jednoduše vybrat, k čemu zaměří pozornost

NS Skály - Bischofstein (Město Teplice nad Metují)

Silné stránky:

- velmi krátká trasa upozorňující na zajímavé fenomény u osady Skály (nejvýše položená osada na Náchodsku, barokní zámek, zřícenina hradu Skály, Černé jezírko), dobré grafické zpracování panelu k bývalému hradu Skály, které přibližuje předpokládanou podobu kdysi a zříceninu dnes je pro návštěvníka nejen zajímavé, ale díky důrazu na jednoduchou, vizuálně sdělovanou informaci také velmi přístupné

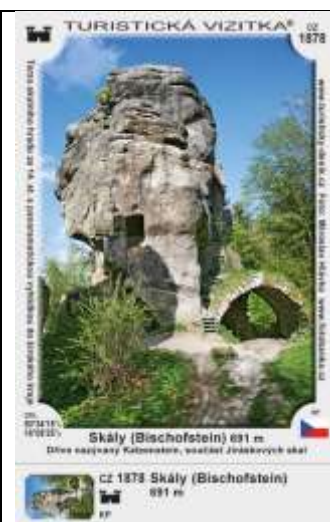
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO*: historie osídlení (nedobytný hrad, barokní zámek), geologie (využití kamene ve stavitelství), voda (Černé jezírko, fauna vázaná na vodní biotopy – vážky), krajina (skalní města, skalní hrady jako útočiště v krajině Broumovska)

Slabé stránky:

- přestože je poměr textu a fotografií na panelech zhruba 50:50, chybí lepší strukturování obsahu a grafické zpracování některých panelů působí v dnešní době poněkud zastarale a amatérsky

Zdroj fotografie: internet (turistika.cz)

Zdroj: internet (turisticky-denik.cz)

Většina současných panelů je zaměřena na historii osídlení oblasti skal v NPR Adršpašsko-teplické skály, konkrétně osadu Skály a stejnojmenný skalní hrad, na jehož zříceninu mají návštěvníci možnost vystoupat. Propojuje přímo v místě přírodní a kulturní historii oblasti skalních měst.

Lokalita je pro interpretaci vhodná. Lidé sem míří za výhledy: zříceninou hradu Skály a novou rozhlednou Čáp

Panely

„Nové“ panely AOPK ČR u MZCHÚ

Na **větších panelech** dominuje **obrazová složka**. Předností jsou **kvalitní fotografie a stručné a výstižné texty**. Fotografie jsou zvláště užitečné v případech, kdy přibližují zajímavé druhy rostlin a živočichů, geologický fenomén nebo nabízejí neobvyklý pohled na prezentované místo tak, jak ho návštěvník běžně neuvidí (letecký snímek apod.).

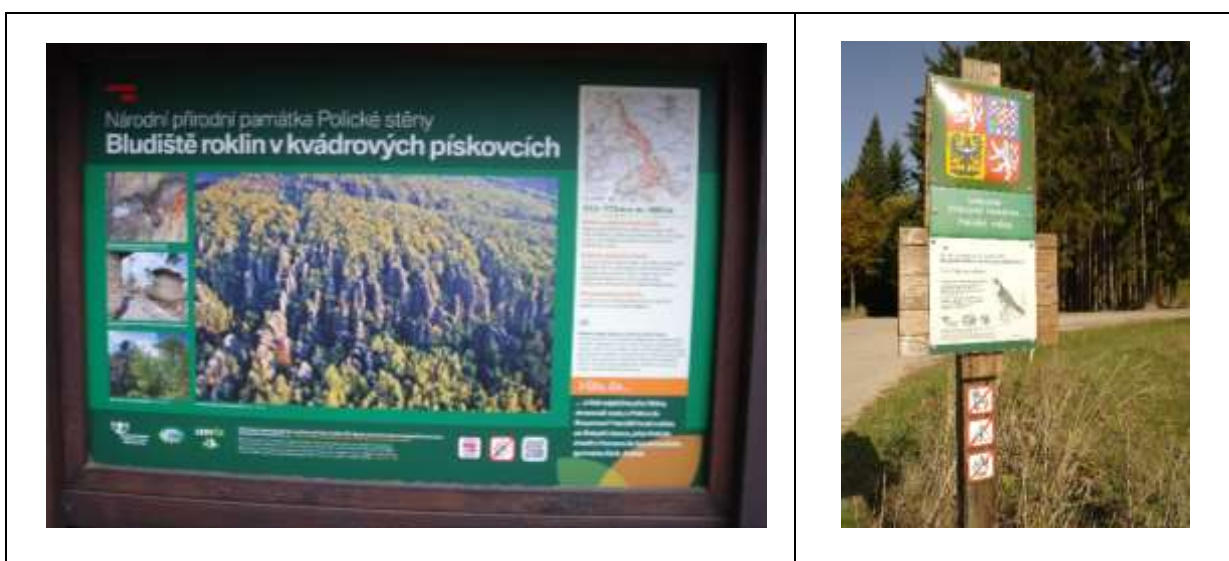
Na **menších cedulkách** na hraničnících se státním znakem je textu minimum a je doplněn kresbou jednoho druhu. **Informace stačí k tomu, aby návštěvník pochopil, co je to za území a proč a co se v něm chrání.**

Na některých místech návštěvník naráží na poměrně malém prostoru na větší množství opakujících se cedulí (hraničníky v Broumovských a Polických stěnách). V případě, že vedle sebe stojí velký panel a hraničník, u nichž **text na malé cedulce opakuje text z většího panelu, nepůsobí to na návštěvníka dobře**. To je však problém, který se vyskytuje u této infrastruktury AOPK na celém území ČR.

Především **větší, obrazové panely velmi dobře reprezentují CHKO, AOPK ČR a jednotlivá území**. Na území CHKO Broumovsko jsou dnes v terénu **nejlepší formou samostatných interpretačních panelů, protože zohledňují úroveň grafického zpracování, kterou návštěvníci očekávají i přesycenost návštěvníků informacemi, a jejich neochotu v terénu číst**. Přes zjednodušení jsou panely díky vizuální stránce schopny přitáhnout pozornost návštěvníků.

Texty jsou prezentací **zajímavých informací, někdy souvislostí. Jejich ambicí však není komunikovat složitější témata a problémy, které ochrana přírody ve vztahu k předmětům ochrany a vývoji v CHKO řeší**. Právě tato témata se ovšem návštěvníků dotýkají nejvíce, protože jejich důsledky při pobytu v území pociťují na vlastní kůži nebo jejich důsledky sami vidí – extrémní teploty, nedostatek vody v potocích a vodopádech související se změnou klimatu a vodního režimu krajiny, problémy s dopravou, nedostatek toalet, odpady a hlukové zatížení související s intenzivním využitím skalních měst v cestovním ruchu, ničení přírodních památek (rytí do skal, nelegální techniky lezení) apod.

Panely jsou **umístěny na okrajích MZCHÚ a návštěvník se k nim bez problémů dostane** buď po značených trasách, nebo stávajících komunikacích. **U problematických lokalit, nepřístupných a málo zajímavých pro běžného návštěvníka, AOPK ČR panely neumísťovala.**

Panely komunikující pravidla chování v území (jiní zřizovatelé)

Pravidla chování návštěvníků jsou v území komunikována různou formou: od webů, přes upozornění v tištěných materiálech, až po panely v terénu. Často byly připravovány ve spolupráci se Správou CHKO Broumovsko, ve většině případů jsou pravidla minimálně přejata ze zdrojů AOPK ČR (tiskoviny, web).

Kromě nově instalovaných cedulí a hraničnicků u MZCHÚ existuje v území CHKO řada informačních panelů s pravidly chování připravených různými subjekty, od dobrovolných svazků obcí, destinačních managementů, přes Královéhradecký kraj, hospodářské subjekty jako LČR, obce, až po jednotlivé provozovatele turistických cílů a služeb. Samostatně pravidla komunikují také svazy a sdružení zastupující určité skupiny uživatelů území, např. KČT, ČEMBA (Česká Mountainbiková Asociace), Český horolezecký svaz apod. **Účinnost komunikovaných pravidel není sledována.** Například na prohlídkových okruzích v Adršpašsko-teplických skalách (kde se návštěvnost odhaduje mezi 300 000 (údaje od prodejců vstupenek na okruhy) až po téměř milion návštěvníků ročně (data mobilních operátorů) stávající forma komunikace pravidel selhává – důkazem jsou znečištěné okruhy a jasně viditelné rytím označované i fixami popsané skály. Je však patrná i snaha stav řešit, např. ke konci roku 2018 přibýlo na hlavním parkovišti nové upozornění, že na okruhu nejsou toalety.

Pokud se panely postupně doplňují a staré neodstraňují, dochází ke zbytečné kumulaci podobného obsahu. To u pravidel někde nevadí (Adršpach), jinde to ale posiluje dojem nahodilosti umísťované infrastruktury a informací (parkoviště ve Slavném). Pravidla většinou nejsou vysvětlována. Pozitivně působí jednotný vzhled panelů.

Panely na okruhu v Adršpašských skalách

Infrastruktura na placeném návštěvnickém okruhu v Adršpašských skalách působí rozdrobeně a z pohledu zážitku návštěvníka vyžaduje systémové řešení, které by řešilo orientaci už od příchodu z parkoviště od hlavní silnice, přes informační plochy podél přístupových cest k pokladnám, až po informační a orientační systém uvnitř placeného okruhu ve skalách. (viz také Aplikační část, karta L2)

Původní infrastruktura okruhu se specifickým designem, který ji výrazně odlišuje od Teplických skal, pomalu dožívá. Části (např. ukazatele) jsou opravovány, ale **uvažuje se i o jejich odstranění**. Je důležité jednat rychle o možné rekonstrukci / výměně jednotlivých prvků infrastruktury při zachování jedinečného designového návrhu. V posledních letech je systém doplňován o další prvky (směrovky, cedulky označující traumabody apod.), které jsou umísťovány na stávající designové ukazatele. Tento postup pochopitelný, protože se tím omezuje počet nosných sloupků, současně to však výrazně narušuje jedinečný vizuální styl ukazatelů a znehodnocuje estetický zážitek z celého okruhu.

Výborný, do prostředí zapadající design infrastruktury, která byla připravena pro okruh v Adršpachu, umožňuje Adršpašský okruh jednoznačně odlišit od Teplických skal. Jedním z nejužitečnějších prvků informačního systému jsou schematické mapky, které výrazně zlepšují orientaci na okruhu. Využívají původního grafického designu, který jednotlivé části propojuje do jednoho celku. V posledních letech je však doplňován prvky, které působí rušivě a estetický dojem tržít. Systémové řešení by si zasloužila celá lokalita a přístup do Adršpašských skal.

Expozice

S interpretací přírody a krajiny CHKO Broumovsko souvisí v současné době na území CHKO především **2 venkovní geologické expozice** (ve Vižňově a Polici nad Metují) a **vnitřní expozice** *Krajina, pískovec a člověk* v broumovském klášteře. Nicméně i další expozice mohou být využity při práci s návštěvníky a přispět k posilování důležitých sdělení KPNV o území CHKO a Národního geoparku Broumovsko.

Geopark Vnitrosudetská pánev Vižňov

Silné stránky:

- odpovídající velikost, **výborné** reprezentativní zastoupení hornin a minerálů, doklady těžby v regionu, ukázky hornin, které je jinde problematické ukazovat (araukarity), bezprostřední blízkost kostela, obvodové zdi hřbitova a dalších staveb v obci (mostek, patníky, statky), které výborně dokládají praktické využití pískovce a dalších těžených hornin i jejich fyzické vlastnosti (zvětrávání různých typů pískovců), dobrý nápad s umístěním vzorků na pultové panely, příjemné grafické zpracování panelů, strukturování textu
- **důležitá témata z hlediska interpretace CHKO**: geologie (typické horniny a minerály Broumovska, těžba a využívání přírodních zdrojů v regionu, využití pískovce na stavbách), typická architektura (barokní kostel, zděné statky broumovského typu, křížky)

Slabé stránky:

- příliš odborný jazyk, často nepřístupný běžnému návštěvníkovi, místy je vidět poškození (odloupané vzorky hornin a minerálů na malých pultových panelech u exponátů), koroze kovových prvků
- v současné době využitelné nejlépe pro prohlídku s průvodcem, který dokáže odborné informace přeložit do srozumitelné řeči, texty samoobslužně využitelné jen pro odborníky a zájemce o geologii (vzhledem k existenci Národního geoparku Broumovsko v roce 2018 se však jedná o jednu z cílových skupin interpretace)

Grafické zpracování panelů je přitažlivé. Obsah je podáván příliš odborně. Informací srozumitelných pro běžného návštěvníka je na panelech minimum.

Kostel, hřbitovní zeď a další stavby v těsné blízkosti geoparku navíc výborně ilustrují i praktické využití některých pro Broumovsko typických hornin.

	
<p>Geopark nabízí i vzorky hornin, které je dnes už problematické ukazovat přímo v terénu. Malé cedulky jsou přehledně graficky zpracovány.</p>	<p>Někde už zahlodal zub času a některé z exponátů by si zasloužily opravu – vzorky hornin a minerálů místy chybí, místy je patrná koroze kovových prvků.</p>

Geologický koutek Polická křídlová pánev (Police nad Metují)

Silné stránky:

- velmi dobré reprezentativní zastoupení hornin, doklady těžby v regionu, ukázky různých typů pískovců a jejich zpracování, vysvětlení principu artézské studny, velmi dobrá lokalita v centru Police nad Metují, blízko školy, městského muzea i pracoviště AOPK ČR, součástí je posezení a dětské hřiště, přehledné grafické zpracování malých panelů
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO*: geologie (horniny Polické pánve, souvislost mezi geologickým vývojem, složením hornin a zásobárnou vody v Polické křídlové pánvi, CHOPAV, model artézské studny, využití pískovce na stavbách), typická architektura Broumovska (nedaleké stavby dokládají praktické využití pískovců ve stavebnictví)

Slabé stránky:

- úvodní cedule spolehlivě odradí každého návštěvníka neodborníka (strana s mapou je mnohem lepší) celkově příliš odborný jazyk, nepřístupný běžnému návštěvníkovi, pro nějž je využitelných informací na panelech minimum, model artézské studny (asi nejzajímavější prvek geokoutku) při návštěvách většinou nefungoval
- v současné době využitelné nejlépe pro prohlídku s průvodcem nebo učitelem, který dokáže odborné informace přeložit do srozumitelné řeči, texty jsou samoobslužně využitelné jen pro odborníky a zájemce o geologii (vzhledem ke vzniku Národního geoparku Broumovsko v roce 2018 se však jedná o jednu z cílových skupin interpretace)

	
<p>Grafické zpracování panelů je přitažlivé. Obsah je podáván příliš odborně. Informací srozumitelných pro běžného návštěvníka je na panelech minimum.</p>	<p>Velkou výhodou této expozice je doplňková infrastruktura – posezení, dětské hřiště, ohniště – a její lokalizace přímo uprostřed Police nad Metují.</p>
	
<p>Množství textu a zpracování úvodního panelu běžného návštěvníka spolehlivě odradí. Strana s geologickou mapou je lepší, malé panely většinou také.</p>	<p>Model artézské studny a ukázky zpracování pískovců jsou zajímavými částmi expozice. Expozice se tím dobře tematicky odlišuje od expozice ve Vižňově.</p>

Expozice Krajina, pískovec a člověk (tzv, Infobod v areálu kláštera v Broumově)

Tato samostatná vnitřní expozice je otevřena zdarma všem návštěvníkům kláštera v Broumově. Obsahově a koncepčně návrh využil původního libreta z roku 2010, které bylo zamýšleno jako podklad pro expozici v Domě přírody, který měl na Broumovsku výhledově vzniknout.

Silné stránky:

- jde v současné době (2018) o nejucelenější expozici o CHKO Broumovsko, která nabízí na malém prostoru (1 místnost) základní pohled na to, co může návštěvník v území očekávat, cíleně se zaměřuje jak na přírodní, tak kulturní fenomény oblasti CHKO Broumovsko a postihuje většinu pro Broumovsko charakteristických témat, obsahuje množství zajímavých interaktivních prvků, které osloví dospělé návštěvníky i rodiny s dětmi, řemeslné zpracování expozice je kvalitní, výborné fotografie a další obrazový materiál, představuje pro návštěvníky alternativní aktivitu v případě špatného počasí, propaguje se i jako součást aktivit Národního geoparku Broumovsko, výborná lokalita (Broumov je jedním z nástupních míst do území, návštěvníci bývají často přímo v klášteře ubytováni)

- **expozice je využívána jako součást výukového programu pro školní skupiny, prohlídky, i samo-obslužně (pro práci se školami ji pravidelně využívají pracovníci Kulturního a vzdělávacího centra, které sídlí přímo v areálu kláštera)**

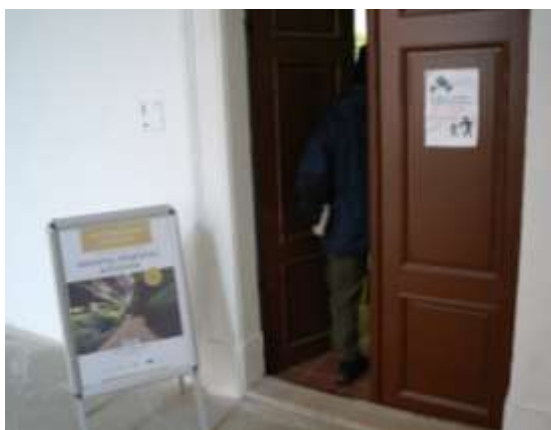
- **důležitá témata z hlediska interpretace CHKO:** geologie (ukázky hornin, fenomén pískovcových skalních měst i s interaktivními aktivitami, model vyhlídky na skále, kam člověk může vystoupat), fauna a flóra, rašeliniště (model), klimatická inverze, typická architektura Broumovska (kostely, statky broumovského typu – včetně interaktivních aktivit)

Slabé stránky:

- **expozici chybí hlavní sdělení**, které by bylo jasně návštěvníkovi komunikováno. Prezentace se tím rozpadá na dílčí témata (ta uvádí nadpisy na panelech). Jde o podobný princip, který v terénu nabízejí naučné stezky s monotematickými panely. Díky tomu, že panely jsou na jednom místě, je zde však o něco vyšší šance, že si návštěvník z jednotlivostí poskládá dohromady smysluplný celek. Pokud bude ochoten poctivě číst. K roztržitosti přispívá i formulace textů, která ukazuje na různé autory a různý přístup ke zpracování. Panely expozice kombinují texty a obrazový materiál. Texty jsou bohužel často pro běžného návštěvníka hodně odborné, málo srozumitelné a přístupné. Jsou sice rozčleněny do odstavců, ale množství textu i tak běžného návštěvníka spíše odradí. To, co chybí v textech nejvíce, jsou srozumitelně podané souvislosti. Snaha popsat na malém prostoru složité jevy, vede ke krácení, které neodborníkovi neumožňuje dostatečně pochopit souvislosti, často je přitom kladen přílišný důraz na text a chybí doprovodné ilustrace, které by mohly pochopení popisovaného jevu pomoci (např. klimatická inverze).

- v době několika návštěv některé interaktivní prvky nefungovaly (interaktivní model vzniku skalních měst)

- expozice ve větší míře nepostihuje problematické chování návštěvníků v území, ani zájmy ochrany přírody a krajiny a praktická opatření v území, tento aspekt by musel vnést do doprovodného výkladu lektor nebo průvodce

Umístění expozice v klášteře v Broumově, kde jsou nabízeny výukové programy, umožňuje využití expozice pro školní skupiny i běžné návštěvníky regionu.

Expozice postrádá společné hlavní sdělení, které by návštěvníkovi pomohlo propojit jednotlivé monotematické panely do smysluplného celku.

	
<p>Model skal zajímavě využívá prostoru místnosti a připomíná další z charakteristických zážitků z území CHKO Broumovsko – výhledy do krajiny.</p>	<p>Součástí expozice je celá řada interaktivních prvků, které dobře doplňují obsah informačních panelů. Využívají je nejen děti, ale i dospělí návštěvníci.</p>

Muzeum Broumovska (Město Broumov – v areálu kláštera)

Silné stránky:

- expozice obsahuje kvalitní a autentické exponáty (což některé návštěvníky překvapí – při velikosti expozice a regionálním významu muzea), které jsou přímo propojeny s klášterem i územím Broumovské kotliny, pro většinu návštěvníků dobrá dostupnost (ne pro hendikepované) a výhodné umístění expozice v jednom z nástupních bodů do území – Broumově, příjemný, ochotný personál
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO*: geologie a paleontologie (ukázky hornin a zkamenělin, které v terénu návštěvník neuvidí nebo je žádoucí je neukazovat a k hledání nevyzývat), pískovce – těžba a zpracování, využití v architektuře (výborné ukázky stavebních prvků – hlava sloupu, sedátko a stolek u vstupního schodiště do muzea)

Slabé stránky:

- k většímu pochopení významu exponátů v kontextu místa i regionu je potřeba výklad

	
<p>Část expozice věnovaná geologii a paleontologii obsahuje zajímavé ukázky minerálů a zkamenělin, jako je například tento velký amonit.</p>	<p>Obrazy a ilustrace dokládající založení a proměny broumovského kláštera nabízejí současně zajímavý historický pohled na krajinu Broumovské kotliny.</p>

Horolezecká expozice (Zámek Adršpach)

Silné stránky:

- expozice zaměřená na jedno z témat, které dle průzkumů zajímají návštěvníky nejvíc, výborné autentické exponáty spjaté s lezením přímo v Adršpašsko-teplických skalách, výborné dobové fotografie a doplňující video záznamy a krátké filmy, nabízí alternativní program pro případ špatného počasí, zmodernizované zázemí – toalety, příjemný a ochotný personál
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO:* horolezectví a lezení na pískovcích, potenciál pro vysvětlení problematického chování některých lezců, kteří nerespektují pravidla a dopad na předměty ochrany, v další části muzea: sbírka nerostů a minerálů, historie regionu

Slabé stránky:

- v době návštěvy nefungovala příliš spolehlivě promítací technika, expozice nebyla dokončena, u exponátů nebyly ve většině případů umístěny popisky, které by vysvětlovaly, na co se člověk dívá

	
Síla horolezecké expozice je v autentických, zajímavých exponátech a dobových fotografiích přímo z nedalekých Adršpašsko-teplických skal.	Expozice v době návštěvy nebyla dokončena, přesto návštěvníkům prezentovala zajímavý pohled na historii lezení na pískovcích a objevování skal.

Muzeum papírových modelů (Police nad Metují)

Silné stránky:

- jedno z nejvíce propagovaných muzeí v regionu, velmi dobře dostupné, umístěné přímo v centru Police nad Metují, s výborným zázemím pro rodiny s dětmi (a tím i možností na tuto cílovou skupinu působit), atraktivní grafické zpracování prvků v interiéru (dveře), mechanické interaktivní prvky pro dětského návštěvníka, velmi dobrá a často vtipná (názvy náušnic) nabídka suvenýrů propojená tematicky se zaměřením expozice, tvůrčí koutek, propojení s místními sběrateli a modeláři, příjemný a ochotný personál
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO:* modely některých staveb z CHKO (polická radnice, kaplička v Suchém Dole, roubená chalupa atd.) Několik modelů hmyzu, jednoduché modely živočichů ke složení jako suvenýry. Modelů není mnoho, ale je to přesto tematické propojení s CHKO.

Slabé stránky (konkrétně ve vztahu k potenciální prezentaci témat spojených s CHKO):

- modelů zobrazujících stavby z CHKO a živočichy je jen několik, bez doprovodného textu, tj. souvislostí

	
<p>Exponátů s přírodními motivy a modelů staveb z území CHKO je v muzeu jen několik. Zázemí muzea je však výborné zejména pro rodiny s dětmi.</p>	<p>Suvenýry zahrnují modely zvířátek, které by se daly rozšířit o živočichy typické pro CHKO nebo související případně s aktuálními tématy (návrat vlka).</p>

Muzeum Merkuru (Police nad Metují)

Silné stránky:

- výborné, autentické exponáty, ovládání interaktivních exponátů (elektrické spínače) + ovládání zvuku a osvětlení vitrín je plně v souladu s povahou představovaného fenoménu Merkuru, herna pro děti i dospělé, dobře prezentovaný kontext a význam stavebnice jako výukové pomůcky, někde propojení architektonických a designových prvků budovy s obsahem expozice (kovové prvky, označení WC, obaly na květináče z prvků stavebnice), dobrá propagace, velmi dobře dostupné, přímo v centru Police, nabídka suvenýrů propojená tematicky se zaměřením expozice (stavebnice), příjemný a ochotný personál
- *důležitá témata z hlediska interpretace CHKO:* výborný příklad průmyslového dědictví Broumovska

Slabé stránky:

- **zpracování textových informací je zastaralé a významně (a zbytečně) snižuje celkový dojem z expozice**, v době návštěvy nedýchateľný vzduch (nedostatek kyslíku), což negativně ovlivnilo délku pobytu, náročná údržba (prach, vadné části stavebnice v herně) může navodit dojem zanedbanosti

	
<p>Merkur je dokladem historického vývoje regionu v posledních staletích. Představuje jednu z mnoha průmyslových památek Broumovska.</p>	<p>Umístění muzea v centru Police a zázemí muzea je velkou výhodou. I tady najde pozorný návštěvník spojení s regionem.</p>

Prohlídky s průvodcem

V území jsou nabízeny **pravidelné prohlídky s průvodcem** jen v několika turistických cílech, jako je např. Klášter Broumov, Adršpašsko-teplické skály, Ivanitská poustevna, Důl Bohumír v Jívce nebo Mlýn Dřevíček. V rámci přípravy KPNV jsme absolvovali několik prohlídek formou mystery shoppingu, a to v češtině, němčině a polštině. Kvalita prohlídek se lišila v závislosti na průvodci. I výklad jednoho průvodce měl výrazně odlišnou úroveň v závislosti na jazyku (např. Adršpach v polštině / němčině).

Přestože je na většině míst jasné propojení s fenomény a tématy, kterými se zabývá i CHKO (skalní města, geologické bohatství, využití geologického bohatství v architektuře), propojení **zatím** není výslovně prezentováno a výklad takto není postaven. Pokud se propojení na ochranu zdrojů prezentuje, je to prostřednictvím konkrétního místa jako součásti Národního geoparku Broumovsko.

Pravidla chování návštěvníků bývají začleňována (Adršpach), není však vysvětleno, proč jsou vyžadována a jak návštěvník přispívá k ochraně konkrétních fenoménů, pokud pravidla dodržuje. Prohlídkám vesměs **chybí interpretační sdělení, v současné podobě jsou jen popisným výkladem**.

Příležitostné vycházky s odborníky AOPK ČR (Za sokolem do skal) nebo např. historikem muzea v Náchodě jsou nabízeny vzhledem k lidské a časové kapacitě většinou pouze při uzavření okruhu v Teplických skalách kvůli hnízdění, při příležitosti Evropského dne parků nebo v rámci projektů.

Dílčí závěr:

Na území CHKO a v jeho bezprostředním okolí se nachází značné množství interpretační infrastruktury. Správa CHKO Broumovsko je k umísťování další infrastruktury spíše skeptická. K nasycení území přispělo umístění panelů a hraničníků AOPK ČR k MZCHÚ. Na některých místech dochází k hromadění infrastruktury z různých dotačních ér. Obecně infrastruktura zatím přibývá, ale neodstraňuje se. Přestože jsou panely většinou udržovány v dobrém stavu, dochází k dublování informací. Otázkou pak je efektivita vynakládaných finančních a lidských zdrojů (bez ohledu na to, kdo finance poskytuje).

Pouze 1 z více než 20 naučných stezek je v majetku AOPK ČR. Její potenciál zatím není plně využit. Naučné stezky jsou z velké části postaveny na tradičním modelu dobře zvolené trasy a na ní rozmístěných monotematických panelů. Mnohé vznikly v době před rozvojem informačních technologií, kdy tyto panely NS byly jediným zdrojem informací v krajině. U některých NS se v poslední době objevují herní a naučné prvky pro děti. Nekvalitní provedení může znehodnotit dobrý záměr a kazí celkový dojem.

Jediná expozice, která se věnuje území a tématům spojeným s CHKO uceleněji, je Krajina, pískovec a člověk v broumovském klášteře. Další expozice jsou odlišně tematicky zaměřeny, ale mají pro komunikaci s návštěvníkem CHKO potenciál. Velký potenciál pro interpretaci a lepší komunikaci sdělení nabízejí prohlídky s průvodcem.

NS, panely MZCHÚ, ani expozice nekomunikují složitější témata a problémy, které ochrana přírody v CHKO ve vztahu k předmětům ochrany a vývoji krajiny v době klimatické změny řeší. Právě tato témata se návštěvníků osobně dotýkají nejvíce a zažívají je při pobytu v CHKO na vlastní kůži. Chybí srozumitelná komunikace práce a úsilí, které pracovníci AOPK ČR (ve spolupráci s jinými subjekty) péčí o území věnují a pozitivních změn, jichž se podařilo během mnohaleté činnosti dosáhnout. Pravidla chování jsou komunikována různými prostředky, jejich účinnost se však nesleduje.